

Estructura social i educació

1r curs Grau de Magisteri

Francisco J. Cano Montero

Índex

Introducció	4
Guia docent	5
Tema 1. Perspectiva sociològica	10
1. Què és la Sociologia?	
2. Conceptes bàsics	
3. Teories clàssiques	
4. Mirada sociològica, mirada crítica	
Tema 2. Cultura i socialització	18
1. Cultura: un terme polisèmic	
2. Distintes definicions del terme cultura	
3. Societat i procés socialitzador	
4. Agents de socialització, grup humà i rols	
5. Educació i diversitat cultural	
6. Mitjans de comunicació de masses	
Tema 3. Sociologia i famílies	29
1. De la família a les famílies	
2. Permanències i transicions	
3. La família com a agent de socialització	
4. Relacions entre família i escola	
Tema 4. Desigualtats socials: classe social	46
1. Introducció a l'estructura de classes	
2. Classes socials i escolarització	
3. Expectatives dels professors	
4. Escola pública i escola privada	
5. Segregació per nivells de rendiment escolar	
6. Proletarització de l'ensenyament	
Tema 5. Desigualtats socials: gènere	53
1. Introducció.	
2. Sexe, gènere i educació.	
3. Coeducació.	
4. Educació , mercat laboral i gènere.	
Tema 6. Desigualtats socials: ètnia	67
1. Introducció.	
2. Immigració, escola i diversitat cultural.	
3. Claus per a comprendre la immigració.	
4. Diversitat cultural i integració dels immigrants.	
5. Educació i diversitat cultural	
6. La diversitat cultural a l'escola. Política educativa multicultural.	

Introducció

El present text és referència per a seguir l'assignatura d'Estructura Social i Educació impartida per l'autor a la Facultat de Magisteri de la UV. Es fonamenta en les exposicions que es fan a classe i amb el recolzament dels dos manuals de Sociologia de l'Educació que recomanem al nostre alumnat.

Davant l'absència de manual i de textos en valencià l'autor va decidir donar forma documental a les presentacions en què ens recolzem a les nostres classes.

La informació està extreta de dos manuals que apareixen a la bibliografia de la guia acadèmica i que són:

- Beltrán, J i Hernández, F (2012): Sociología de la Educación. Mc Graw Hill
- Fernández Palomares, F. (2010): Sociología de la Educación. Pearson

Amb aquest text pot seguir-se l'assignatura, sent convenient anar a les fonts citades quan no quedi clar algun concepte.

Guia docent

Dades d'identificació

Assignatura: Estructura social i educació

Codi: 33604

Crèdits ECTS: 6.0

Grau de Mestre d'Infantil (1304) i de Mestre de Primària (1305)

Facultat de Magisteri - Universitat de València

Resum

L'estructura social és la part de la sociologia que estudia els elements bàsics i estables que defineixen la societat i orienten el comportament humà. En l'àmbit educatiu aquesta perspectiva pretén esbossar el camp de relacions socials del qual sorgeixen els processos de formació i adquisició de coneixements.

D'aquesta manera, l'assignatura d'Estructura Social i Educació pretén aclarir les relacions establertes entre: a) els comportaments individuals, b) les principals institucions socials (econòmiques, polítiques, culturals), i c) els diversos processos educatius. L'objectiu és presentar els principals corrents teòrics i metodològics que s'enfronten a la dificultat de copsar i interpretar aquestes relacions, i reflexionar críticament al voltant d'ells.

El curs es considera, per tant, una introducció a la mirada sociològica de la realitat educativa. La seua finalitat consisteix a proporcionar les eines i les competències bàsiques per desenvolupar aquesta perspectiva. En el curs del segon any Sociologia de l'Educació s'aprofundirà en algunes de les àrees estudiades.

Competències i resultats d'aprenentatge

- Expressar-se oralment i per escrit de forma correcta i adequada en les llengües oficials de la comunitat autònoma.
- Utilitzar amb solvència les tecnologies de la informació i de la comunicació com a eines de treball habituals.
- Analitzar i incorporar de forma crítica les qüestions més rellevants de la societat actual que afecten l'educació familiar i escolar: impacte social i educatiu dels llenguatges audiovisuals i de les pantalles; canvis en les relacions de gènere i intergeneracionals, multicultural i intercultural; discriminació i inclusió social i desenvolupament sostenible; i també promoure accions educatives orientades a la preparació d'una ciutadania activa i democràtica, compromesa amb la igualtat, especialment entre homes i dones.
- Promoure el treball cooperatiu i el treball i esforç individual.

- Assumir que l'exercici de la funció docent ha d'anar perfeccionant-se i adaptant-se als canvis científics, pedagògics i socials al llarg de la vida.
- Conèixer els processos d'interacció i comunicació a l'aula.
- Reconèixer la identitat de cada etapa i les seues característiques cognitives, psicomotores, comunicatives, socials i afectives.
- Dissenyar, planificar i avaluar l'activitat docent i l'aprenentatge a l'aula en contextos multiculturals i de coeducació.
- Saber treballar en equip amb altres professionals de dins i fora del centre en l'atenció a cada estudiant, així com en la planificació de les seqüències d'aprenentatge i en l'organització de les situacions de treball a l'aula i en l'espai de joc.
- Conèixer i aplicar metodologies i tècniques bàsiques d'investigació educativa i ser capaç de dissenyar projectes d'innovació identificant indicadors d'avaluació.
- Comprendre que l'observació sistemàtica és un instrument bàsic per a poder reflexionar sobre la pràctica i la realitat, així com contribuir a la innovació i a la millora en educació.
- Identificar i planificar la resolució de situacions educatives que afecten estudiants amb diferents capacitats i diferents ritmes d'aprenentatge, així com adquirir recursos per a afavorir la seua integració.
- Mostrar habilitats socials per entendre les famílies i fer-se entendre per aquestes.
- Crear i mantenir llaços de comunicació amb les famílies per incidir eficaçment en el procés educatiu.
- Conèixer i saber exercir les funcions de tutor i orientador en relació amb l'educació familiar.
- Relacionar l'educació amb el medi i cooperar amb les famílies i la comunitat.
- Promoure i col·laborar en accions dins i fora de l'escola, organitzades per famílies, ajuntaments i altres institucions amb incidència en la formació ciutadana.
- Col·laborar amb els diferents sectors de la comunitat educativa i de l'entorn social.
- Conèixer l'evolució històrica de la família, els diferents tipus de família, d'estils de vida i educació en el context familiar.
- Observar i explorar l'entorn familiar, natural i social.
- Adquirir habilitats per a la prevenció i la resolució pacífica de conflictes, que els permeta actuar amb autonomia en l'àmbit familiar i domèstic, així com en els grups socials amb què es relacionen.
- Fomentar la convivència dins i fora de l'aula, resoldre problemes de disciplina i abordar la resolució pacífica de conflictes, i contribuir-hi.
- Conèixer, comprendre i respectar les diferents cultures i les diferències entre les persones, la igualtat de drets i d'oportunitats d'homes i dones i la no discriminació de persones amb discapacitat.

- Aprendre a actuar com a orientador de pares, mares o tutors en relació amb l'educació familiar en cada període educatiu i dominar habilitats socials en el tracte i la relació amb la família de cada estudiant i amb el conjunt de les famílies.
- Comprendre la funció, les possibilitats i els límits de l'educació en la societat actual i les competències fonamentals que afecten els col·legis d'educació infantil i primària, i els seus professionals. Conèixer models de millora de la qualitat amb aplicació als centres educatius.
- Reflexionar en grup sobre l'acceptació de normes i el respecte als altres. Promoure l'autonomia i la singularitat de cada estudiant com a factors d'educació de les emocions, els sentiments i els valors en la primera infància.
- Exercir les funcions de tutoria i d'orientació amb els estudiants i les seues famílies, atenent les singulars necessitats educatives dels estudiants.

Descripció de continguts

1. Perspectives sociològiques: models d'anàlisi

- La naturalesa criticopràctica de la perspectiva sociològica.
- Introducció a la metodologia de la investigació científicosocial.
- El sistema d'ensenyament com a construcció sociopolítica i les reformes educatives. Govern escolar i govern familiar.
- Funcions socials de l'escolar: adaptació, selecció, diferenciació i integració.
- Transformacions socials del camp escolar.

2. Societat i natura: desigualtat socioambiental, crisi ecològica i tendències actuals

- Reproducció social i reproducció cultural. Breu història de la qüestió social. Emergència de la qüestió socioecològica.
- Transformacions socials actuals en el camp de l'educació. Globalització i sostenibilitat.

3. Societat i cultura: processos de socialització

Societat i cultura. Canvi social i canvi cultural. Sistema social i sistema educatiu.

4. Sistema de desigualtats socials: classes i grups socials

Educació i classes socials. Sistema d'ensenyament i estratificació social. Economia i educació. La divisió sexual del treball i les desigualtats de gènere. La divisió social del treball i les desigualtats de classe.

5. Famílies i educació

- Xarxes escolars i familiars. Formes de rendiment escolar i estratègies familiars. Els tipus de família i el problema del fracàs escolar. La diversitat de les expectatives pel que fa als estudiants en les famílies i en els mestres. El problema de la transició de l'escolar al laboral: diferències segons les famílies.

- La interacció societat-família. Anàlisi estructural de la relació família-escola

6. Gènere i educació

7. Diversitat cultural, migració i educació

La divisió internacional del treball i les desigualtats d'ètnia.

Volum de treball

Activitat	Hores	% Presencial
Classes teoricopràctiques	60.00	100
Estudi i treball autònom	90.00	0
Total	150.00	

Metodologia docent

Per aconseguir els objectius exposats, l'assignatura combina en la seua metodologia una part teòrica i una part pràctica.

La part teòrica s'estructura a partir de les explicacions del docent i el material bibliogràfic de referència, sense excloure les aportacions dels mateixos estudiants mitjançant la síntesi d'aquests materials. En aquesta part resulta indispensable que l'estudiant s'introduïska en la recerca de referències de caràcter científic, que estiguen adequadament contrastades i reconegudes, i que s'hi familiaritze.

La part pràctica s'estructura al voltant de diversos exercicis que persegueixen donar un contingut pràctic i empíric als conceptes treballats en la part teòrica. En aquest apartat també es pretén introduir l'estudiant en les metodologies bàsiques de la investigació científica i es demana una aportació personal i original que segueisca els criteris establerts en el curs.

Avaluació

L'avaluació inclourà dos blocs, cadascun dels quals representa el 50% de la nota; tots dos s'hauran d'aprovar per separat per a superar la convocatòria.

Bloc 1. Activitats, entre les quals hi haurà la lectura d'un llibre.

En termes generals, els criteris per a la correcció dels treballs presentats seran els següents:

En el cas d'exercicis pràctics a l'aula: adequada presentació formal, coherència i capacitat de síntesi en l'exposició dels arguments; profunditat analítica, pertinència dels materials i de les dades utilitzades per a la seua realització, aportacions crítiques i reflexives plantejades.

En cas de treballs en equip: aptitud per a resoldre de forma cooperativa els reptes a què s'ha enfrontat el grup durant la seua realització, adequada presentació, coherència i capacitat de síntesi, rellevància significativa de les fonts documentals i empíriques emprades per tal d'aconseguir els objectius del treball, aportacions crítiques presentades.

Bloc 2. Un examen, que representa el 50% de la nota.

Referències

Bàsiques

- Beltrán, J. y Hernández, F. (coord.) (2011), *Sociología de la educación*, Madrid, McGraw-Hill.
- Fernández Enguita, M. (ed) (1999): *Sociología de la educación*, Barcelona, Ariel.
- Fernández Palomares, F. (2003), *Sociología de la educación*, Madrid, McGraw-Hill.
- García Ferrando, M. (ed) (2009): *Pensar nuestra sociedad global. Fundamentos de sociología*, València, Tirant lo Blanch.
- Giddens, A. (2007): *Sociología*, Madrid, Alianza.
- Hernández, F. J.; Beltrán, J.; Marrero, A. (2009): *Teorías sobre sociedad, familia y educación*, València, Tirant lo Blanch.
- Requena, M. y Salazar, L. (2013), *Estratificación social*, Madrid, McGraw-Hill
- Taberner Guasp, J. (ed): *Sociología y educación: El sistema educativo en las sociedades modernas. Funciones, cambios y conflictos*, Madrid, Tecnos.

Complementàries

- VV.AA., (2007), *Espacios de formación: educación y formas de vida social*, Alzira, Germània.
- Willis, P. (1988): *Aprendiendo a trabajar*. Madrid. Akal.
- Collins, R. (1989): *La sociedad credencialista. Sociología histórica de la educación*, Madrid, Akal.
- Costa, X. (2006): *Sociología de la cultura y el conocimiento*, València, Tirant lo Blanch.
- Durkheim, E. (1989): *Educación y sociología*, Barcelona, Península.
- Giner, S. (y otros) (1998), *Diccionario de Sociología*, Madrid, Alianza.
- Marx K., Weber M., Durkheim E. et al. (2006): *Sociología de la educación: textos e intervenciones de los sociólogos clásicos*, Madrid, Morata.
- Mills, C.W. (1986): *La imaginación sociológica*, México, FCE.
- Bourdieu, P. y Passeron, J.C. (1977): *La reproducción*, Barcelona. Laia.
- Calero, J. y Bonal, X (1999): *Política educativa y gasto público en España*, Barcelona, Pomares Corredor.
- Grau, Arantxa (i unes altres) (2014): *Educació i gènere*, València, Tirant lo Blanch.
- Villar, A.; Colom, F.; Beltrán, J.; Esteban, F.; Martínez, I.; Martínez, R.; Pecourt, J. (2012): *Sistema educatiu valencià 1991-2011: expansió, liberalisme i crisi en Arxius de Sociologia*, 27, pp. 37-56.
- Villar, A. y Marco, E. (2013): *Didáctica de la pantalla III, La universitat en el cine*, València, Ed. Germània.
- Grau, Arantxa (i unes altres) (2015): *Educación y desigualdad social*, València, Tirant lo Blanch.
- Hernández, F.J.&A.Villar (2015): *Educación y biografías*, Barcelona, Universitat Oberta de Catalunya

Tema 1. Perspectiva sociològica

Índex

1. Què és la Sociologia?
2. Conceptes bàsics
3. Teories clàssiques
4. Mirada sociològica, mirada crítica

1. Què és la Sociologia?

La Sociologia és una ciència que pretén descriure i explicar els fenòmens socials, els quals estan relacionats amb la interacció i l'agrupació dels éssers humans.

El més important és el mètode utilitzat: ha de ser un mètode que permeti comprovar les afirmacions fetes sobre la realitat social.

Per a què serveix la Sociologia?

La Sociologia ens ajuda a entendre millor la condició humana i els fenòmens socials de tot tipus.

Naix al segle XIX, i és producte d'un intent de comprendre els canvis socials que es van produir com a resultat de la industrialització.

Existeixen distintes perspectives teòriques però allò més destacable és la complexitat del seu objecte d'estudi (no podem utilitzar laboratoris, instruments precisos de mesura..., com ocorre amb les ciències naturals).

Hem de considerar que cap acció social té lloc a un buit social, normalment, tenen una relació o estan vinculades amb la cultura, l'estructura social i els processos de la societat on es produeixen.

2. Conceptes bàsics

Societat i cultura

La *societat* podríem definir-la com una xarxa de relacions socials que s'estableixen entre els éssers humans que comparteixen un espai.

La *cultura* podríem definir-la com tota la informació que es troba emmagatzemada al cervell, la qual és apresada per l'experiència o la instrucció i que organitza les seues relacions amb el medi i amb els seus semblants.

L'evolució cultural d'una societat permet incrementar les capacitats de supervivència dels seus ciutadans i ciutadanes.

Socialització

La socialització és el procés pel qual aprenem a ser membres de la societat, interioritzant creences, normes i valors, i aprenent a realitzar els nostres rols socials.

Es tracta d'un procés no limitat a la infància (família, escola) sinó que continua tota la vida; introduir-se en nous grups (amics, escola, treball,...) suposa canvis que incideixen en el procés de socialització i necessiten d'ajustos continus.

En la socialització hi ha certa incidència de la genètica però també del que és social.

La socialització és molt important en els primers anys de vida en la mesura que els aprenentatges que es produeixen en aquests períodes de desenvolupament són definitius, ja que creen estructures cerebrals difícils de canviar posteriorment.

La persona social

L'ésser humà experimenta la seua conducta en tant que fa eleccions, que suposen una presa de decisions, però l'experiència també ve pels estímuls que rep de l'entorn.

Així l'individu construeix la seua identitat pel contacte que té amb la natura i amb els grups humans amb què interacciona; sense eixa interacció amb els grups humans no hi hauria socialització (podem citar com a exemple el cas del xiquet salvatge d'Aveyron).

Els xiquets i les xiquetes es socialitzen per imitació de conductes i aprenen rols mitjançant els jocs, i com els adults sancionen les conductes que es desvien de la norma.

L'estructura social

La població es distribueix segons fractures socials que indiquen diferent nivell de poder (econòmic, polític...). Les principals són: gènere, classe i ètnia. Eixes fractures ordenen i donen forma a la població.

L'estructura social podríem definir-la com la localització a l'espai social dels rols segons el poder que tinguen associat (econòmic, polític i cultural) els distints grups poblacionals.

Les desigualtats s'originen de forma distinta:

- De gènere → S'inicien en la pròpia família i romanen durant tot el procés de socialització.
- D'ètnia → Es donen en el desenvolupament desigual entre societats a nivell mundial.
- De classe → Es produeixen per la desigual distribució dels recursos entre la població.

Les persones tendeixen a relacionar-se amb els que ocupen rols semblants i competeixen amb els que no comparteixen rols. Aquesta conducta els porta a realitzar accions col·lectives en defensa dels seus interessos.

Institució

Podem fer servir distintes definicions del concepte d'institució:

“Mecanismes d'ordre social i cooperació que procuren normalitzar el comportament d'un grup d'individus. Transcendeixen les voluntats individuals”.

“Normes de conducta i costums considerades importants per a una societat...”

“Sistema de convencions socials duradores i organitzades, dirigides per una estructura reconoscible dins de la societat...”

Així podem dir que la família, l'església, el sistema educatiu, el Govern, el sindicat, la Corona... i tants altres són exemples d'institucions socials.

Classe social

La classe social és una forma d'estratificació social on un grup d'individus comparteixen una característica comuna que els vincula socioeconòmicament, la qual condicionarà les seues experiències vitals.

La societat de classes és una divisió jeràrquica social basada, principalment, en les diferències d'ingressos, riquesa i accés als recursos materials.

Per què és tan important l'educació com a camp d'estudi?

- L'educació exerceix un paper fonamental en la transmissió de la cultura a les noves generacions.
- La despesa mundial estimada en educació es troba al voltant de 2.000 bilions \$.
- Potenciar l'educació és prioritari en societats pobres: es diu que per a un país pobre és més important una bona xarxa d'escoles de primària que una bona xarxa de carreteres.
- És la forma més eficaç de promoure la justícia i la igualtat social.
- És punt indispensable en el programa de qualsevol partit polític.
- Hi ha una major demanda social (hem passat de no tenir educació a romandre 20 anys dins el sistema educatiu).
- En la societat del coneixement o societat de la informació no podem prescindir de la necessitat de formar les generacions més joves.

3-. Teories clàssiques de la sociologia de l'educació

Des de la sociologia es fa un apropament al fenomen educatiu i les seues aportacions són determinants en l'elaboració de polítiques educatives. Però les aportacions des de la sociologia clàssica són desiguals en tant que els autors clàssics no s'especialitzaven en aquesta branca de coneixement dins de la sociologia. Per tant, hem d'agafar les aportacions que feren de forma ocasional.

Considerem que els "pares fundadors de la sociologia" van ser Émile Durkheim, Karl Marx i Max Weber.

Els van contribuir al desenvolupament dels actuals sistemes educatius laics, igualitaris i universals (s. XIX) gràcies a les seues aportacions intel·lectuals.

Émile Durkheim

Durkheim proposava que, la Societat, havíem d'estudiar-la "com si fora una cosa".

Allò comportava una dificultat i era que l'objecte d'estudi (el fet social) no és material, per tant podem estudiar-lo per l'efecte que exerceix sobre les persones. El que ell anomenava el "poder coactiu"

Per exemple: no podem tocar una ideologia, perquè no és material ni tangible, però sí que podem observar el comportament de les persones segons la seua ideologia.

La Sociologia de l'Educació té dues finalitats:

- proporcionar al professorat una anàlisi científica de l'educació que li donarà informació i ajudarà a resoldre problemes,
- racionalitzar la seua moral proporcionant nous criteris d'actuació educativa.

L'objectiu és qüestionar el model d'educació ideal. Pensava que cada societat imposava unes formes educatives i que resistir-s'hi és aïllar-se.

Durkheim pensava que l'aula era el lloc de socialització, de transmissió de la cultura, dels valors i les creences..., i aquestes eren les estructures mentals necessàries per a l'enteniment les quals condicionen la nostra concepció del món, de la natura..., però també són la clau de l'estabilitat social.

Segons Durkheim davant l'anomia, que per a ell era l'absència de normes i institucions que permetien la convivència en societat, s'havia de reformar l'acció educativa segons criteris científics amb l'objectiu de restablir l'harmonia social

K. Marx

A l'educació Marx li va prestar una atenció secundària. És a dir, no es va centrar directament a parlar d'educació.

Marx, en la seua obra, va introduir el concepte de classe social: burgesia i proletariat.

Marx va argumentar que els propietaris dels mitjans de producció material eren, al mateix temps, els propietaris dels mitjans de producció espiritual i, per tant, qui controla els mitjans de producció també controla els programes educatius i les formes de coneixement.

Marx trenca amb la visió idealista del coneixement i del pensador, lliure de tota pressió externa. Les idees i els valors no són independents, amaguen interessos socials de les minories dominants.

Per tant, el coneixement científic té l'obligació de desemmascarar l'engany i descobrir les veritables formes d'objectivitat, llevant-se de damunt els interessos ocults.

Marx fa una crítica del sistema educatiu perquè considera que difon i legitima la ideologia de la minoria dominant, és responsable de perpetuar les desigualtats.

Al mateix temps fa una proposta de model escolar alternatiu:

- Que combine educació i treball → Insisteix en el treball com a força educadora, alliberadora.
- Que acabe amb el caràcter ideològic dels continguts, amb la meritocràcia (perquè perpetua la desigualtat).
- Que tinga un control popular de les línies pedagògiques → Critica el ludisme pedagògic de Rousseau (aprendre jugant es propi d'aristòcrates).
- Davant de l'especialització proposa el currículum liberal → Impartir una educació polivalent per a incorporar la joventut al sistema de producció.

Max Weber

Per a Weber l'objecte de la sociologia és l'estudi de l'acció social, de les accions que connecten l'individu amb altres persones.

Weber dóna més importància al comportament individual.

Li interessa comprendre les normes, els costums i els valors que ens impulsen a actuar.

És molt important en Weber el concepte de BUROCRÀCIA, és a dir, les estructures de coordinació, de poder i dominació.

Considera la institució educativa com un dispositiu de control social, mitjançant la socialització i l'administració de la cultura general.

Així estableix una relació entre educació i poder, i distingeix tres tipus educatius:

- Educació carismàtica
- Educació especialitzada
- Educació humanística

- Educació carismàtica → Busca seleccionar l'elit social que posseïssa el carisma (*formació del guerrer*).
- Educació especialitzada → Les estructures burocràtiques requereixen d'especialistes que resolguen problemes concrets (divisió del treball).
- Educació humanística → Conreu de les arts i de l'intel·lecte, de coneixements importants que passen de mestre a deixeble.

Aquests tipus educatius no es presenten purs en la realitat social. Però estan presents en els debats educatius.

4. Mirada sociològica... mirada crítica

La Sociologia busca veure la realitat llevat els "decorats", identificant els interessos ocults, anant més enllà de la interpretació oficial. Ens aporta punts de vista diferents però... CIENTÍFICS: empíricament contrastats i argumentats lògicament.

Es tracta d'un "saber crític i reflexiu" on substituïm visions oficials per les construïdes científicament.

La sociologia de l'educació ens aporta visions distintes de la dinàmica escolar, i col·labora en la seua transformació i millora.

"les cosas no són el que semblen"

El mètode científic ens ha portat a un coneixement més exacte, provocant tensions en xocar amb interessos establerts.

Giddens diu que la sociologia [...] suposa distanciar-se de les interpretacions personals del món per a mirar a les influències socials que conformen les nostres vides.

El sociòleg busca conèixer l'humà, el perquè de les seues accions, dels mecanismes que les produeixen...

El problema és que el subjecte que estudia (el sociòleg) forma part de l'objecte estudiat (la societat i tots els esdeveniments que ocorren dins). Això pot condicionar les teories que fem i pot influir en la nostra vida.

Per exemple: això ens porta a afirmar en sociologia de l'educació que el resultat acadèmic depèn del lloc que s'ocupa en l'estructura social i no sols dels dons que posseïssa un subjecte.

"Les coses no són el que semblen" ni les persones fan el que volen fer: la nostra tasca és descobrir el significat de les accions humanes, més enllà de l'aparença, sense que, que responguen als interessos d'uns pocs, canvie la percepció del conjunt.

Existeix un motiu de desemmascarament i demostració de mentida o exageració en la consciència sociològica.

La visió sociològica el que pretén és demostrar que fins a les accions aïllades estan condicionades per la societat.

La mirada sociològica s'adquireix amb esforç, lectura, concentració. És fruit de l'afany de llibertat, dignitat... No és senzill ni està de moda: criticar, reflexionar, eixir de la ignorància amb l'esforç intel·lectual.

Anar a contracorrent no és gens fàcil, suposa major esforç → S'ha de desemmascarar les aparences, la visió oficial mediatitzada.

Tema 2. Cultura i socialització

Índex

1. Cultura: un terme polisèmic
2. Distintes definicions del terme cultura
3. Societat i procés socialitzador
4. Agents de socialització, grup humà i rols
5. Educació i diversitat cultural
6. Mitjans de comunicació de masses

1. Cultura, un terme polisèmic

L'origen del terme prové del llatí, verb *colere*: que significa conrear, cuidar, honrar.

Els romans parlaven del terme cultura en sentit metafòric: ***cultura animi***, que significava cultiu de la persona, una forma de interpretar el procés de l'educació (*paideia*, en grec), relacionat amb la formació de les qualitats personals.

Però també empraven el terme ***Cultus vitae***, un concepte molt més ampli, que inclou la forma en que el poble regula culturalment les seues formes de vida i les distingeix d'altres.

Amb la Il·lustració francesa es produeix un canvi semàntic, el qual és l'origen del modern sentit de cultura. La cultura passa a considerar-se com la suma dels sabers acumulats i transmesos per la humanitat, associant-se a les idees de progrés de la raó i d'evolució.

Així i tot es fan servir molts usos i aplicacions del terme i proliferen les definicions (*humanista, antropològica, sociològica*).

2. Distintes definicions del terme cultura

2.1 Definició humanista: cultura com a ideal

La cultura com a perfeccionament de les aptituds de l'ésser humà mitjançant l'entrenament i l'educació. Va més enllà de la *natura*.

Arnold considera la cultura com “la recerca de la nostra total perfecció mitjançant el coneixement de tots els assumptes que més ens concerneixen, el millor que ha sigut pensat i dit al món”.

La cultura, segons Arnold, és adquirida i ha de ser transmesa mitjançant l’educació.

Característiques del terme cultura:

- És *selectiva*, només algunes activitats i els seus resultats són cultura (música, filosofar...).
- És *carismàtica*, és un do o una gràcia, que es posseeix o no.
- És *normativa*, existeix un ideal (artístic, creatiu...) a aconseguir.
- És *jeràrquica*, distingeix entre persones cultes i incultes (posseir-la suposa perfecció).

Des d’aquesta visió la cultura és considerada com a ideal de perfeccionament i com a bé fràgil que ha de ser protegit; per tant, ens dóna a entendre que no tots els significats tenen la mateixa legitimitat social, ni que totes les pràctiques culturals expressen la mateixa gràcia o carisma. És a dir, que *no totes les persones tenen uns mateixos resultats*.

2.2 Definició antropològica: la manera de vida d’un poble

La cultura serien les diferents maneres de vida dels grups humans (segles XIX-XX).

Tylor (segle XIX) considera que la cultura és la manera com els éssers humans resolen els problemes de la seua existència, la totalitat de manifestacions de la manera de vida d’un grup humà.

Aquesta definició inclou: coneixement, creences, art, moral, dret, costums... Tot allò adquirit per la persona com a membre de la societat.

Característiques del terme cultura:

- És *general*, tots els éssers humans la posseeixen, no és una qualitat individual.
- És *genèrica*, present en totes les activitats, i no és una forma de vida refinada.
- És *generadora*, comprèn tots els resultats de totes les activitats, no només les obres culminants.
- La cultura *designa una totalitat*, la manera de vida d’un poble.

Aquesta visió posa l’accent en la pluralitat de cultures: hi han “tantes cultures com grups humans distints” (podem parlar de vora 6.000 idiomes i 6.000 cultures)

Així les cultures no són illes i la globalització està portant-les a un procés homogeneïtzador que amenaça greument la seua supervivència.

Per exemple: el 50% d’eixes llengües està en perill d’extinció; el 96% només és parlat per un 4% de la població i el 80% de les llengües africanes no tenen ortografia,...

La UNESCO, per a fer de contrapès a les indústries culturals, propugna la defensa de la diversitat cultural. Tracta de protegir els continguts culturals i les activitats artístiques davant de l'homogeneïtzació.

Dins d'aquesta visió de cultura, els éssers humans es diferencien de la resta d'éssers vius perquè posseeixen un sistema de símbols apresos; per tant, la cultura és apresada i no es troba als gens.

2.3 Definició sociològica: la cultura com a recurs, pràctica i camp

Els sistemes de símbols estan emmarcats en relacions socials i de poder on la informació adquirida està repartida de forma desigual al llarg del procés de socialització i té un reconeixement i una legitimitat molt desigual

Per exemple: la música clàssica és socialment valorada de forma diferent que la música pop, rock...

Cultura com a recurs

Un bé o recurs és una cosa a què es dóna un valor positiu, i que pot satisfer una necessitat. A més té una funció: l'interès, la utilitat o el valor.

El capital cultural es defineix com el coneixement, la competència i les disposicions culturals dels éssers humans, inclou les qualificacions formals (capital escolar) i les habilitats i sabers informals.

Cultura com a pràctica

Procés bàsic pel qual un grup humà imposa un nou ordre, artificial, sobre l'ordre natural.

En l'actualitat, parlem de pràctiques culturals quan ens referim a la creació, producció i consum de béns culturals (més passius o més participatius).

Cultura com a camp

La sociologia considera la cultura com a camp específic de l'acció social (igual que parlem de camp econòmic o polític).

El *camp* és una esfera de la vida social que ha anat cobrant autonomia, on els actors socials posen en joc els seus recursos i competeixen per ells.

3. Societat i procés socialitzador

Les societats no són iguals... Les persones no ens comportem ni actuem d'igual forma...

Viure en societat vol dir CONVIURE, i conviure només és possible si hi ha normes i regles socials compartides.

La socialització suposa transmetre eixes normes i regles als membres de la societat amb l'objectiu de garantir la seua continuïtat.

És molt important adquirir la cultura de la societat on es viu per a poder arribar a ser "social", per a socialitzar-se.

3.1. Com es produeix la socialització?

La socialització *es produeix al llarg de tota la vida i sota la influència d'experiències i agents socials.*

La socialització es produeix al llarg de tota la vida però l'etapa més intensa són els primers anys de la vida. I és al llarg de tota la vida perquè... mai aconseguim interioritzar tots els elements d'una cultura... També perquè estem, contínuament, ingressant en noves "subcultures" (nou grup d'amics, nou centre d'estudis, nova empresa...)

I es produeix *sota la influència d'experiències i agents socials*: es diu que no ens socialitzem sinó que ens socialitzen, normalment per la influència d'agents de socialització indirectes, per exemple:

- Davant una conducta... Un gest de desaprovació és prou per a no tornar-la a repetir.
- Quan aprens d'un llibre... Hi ha algú que ha preparat eixe manual.

3.2. Efectes de la socialització

L'efecte més important és *l'adaptació a l'entorn social*, quan una persona adquireix la cultura es fa apta per a viure en eixa societat.

També és important que gràcies a la socialització *s'integren els elements socioculturals en la seua personalitat*. La "personalitat" és l'organització en l'individu de predisposicions per a actuar.

La conducta depèn tant de factors externs (situació) com de factors interns o propis (personalitat).

3.3. Fases del procés socialitzador

Socialització primària

Ocorre durant la infància, és la més arrelada dins de la consciència individual. Molt difícil de modificar després.

S'interioritzen els elements socioculturals més importants de la societat: llenguatge, identitat de gènere, de classe...

La *família* és un dels agents socialitzadors més importants d'aquesta etapa (*monopoli de la socialització*). Els xiquets i les xiquetes aprenen per imitació de rols.

Socialització secundària

Suposa la interiorització de valors i normes més específiques, corresponents a funcions de la vida adulta (món laboral). És de menor intensitat que la primària.

Berger i Luckman diuen que és l'adquisició de coneixements específics de rols, molt diversos, que estan directament o indirectament arrelats en la divisió del treball.

L'objectiu de la socialització secundària és la formació de capacitats socials específiques i necessàries per a exercir els rols.

Els principals agents de socialització són: l'escola, el grup d'amics, l'empresa,...

Important:

- La socialització secundària es fonamenta en la precedent; si hi ha conflicte amb el nou aprenentatge ha de deixar espai per a eixes noves experiències.
- Amb la socialització secundària la persona adquireix major control sobre el procés, arriba a ser **agent** de la seua socialització, sent capaç de decidir sobre possibles eleccions.

Socialització terciària

Es tracta d'una nova etapa dins del procés socialitzador.

Es dona quan les persones adultes relativitzen tot el que han après i interioritzen normes i valors d'una altra cultura o societat.

Els principals agents socialitzadors són els mitjans de comunicació, les ideologies, les religions...

És característic d'un món globalitzat a causa de la interdependència d'individus, grups, nacions, nous valors...

4. Agents de socialització, grup humà i rol

Agents de socialització

Els agents de socialització són els distints *grups o contexts socials on es produeixen els processos de socialització*.

La família, l'escola i la religió tenen un pes significatiu en el procés de socialització.

El grup d'amics, l'empresa, els sindicats o partits polítics, que també són agents de socialització, no tenen tant de pes en el procés de socialització perquè no tenen per objectiu explícit la socialització.

Família

Es considera el principal agent socialitzador pel caràcter qualitatiu de la seua influència. És molt important per l'**afectivitat**.

En l'actualitat s'han produït canvis en el procés socialitzador familiar com a conseqüència de:

- L'aïllament dels xiquets a les guarderies → es trenca el procés socialitzador que feia la família extensa.
- La menor presència física dels pares a casa i dels principis de llibertat i igualtat → que comporta major dificultat per a exercir l'autoritat.

Escola

Té un paper destacat en la socialització secundària, en tant que entra en el paper que abans assumia la família i que avui ha deixat a banda.

Transmet les competències necessàries per a desenvolupar un rol social adult, però també una sèrie de comportaments relacionats amb l'autoritat, la competència i la cooperació.

Grups d'amics –grups de pars – grup d'iguals

Es tracta d'un tipus de socialització que es produeix entre persones al mateix nivell, sense autoritat ni subordinació.

S'inicia en la infància (germans, companys de classe...) i continua durant tota la vida (companys d'estudis, de treball...).

Les relacions es produeixen entre la solidaritat i la competitivitat, però sense jerarquització.

Mitjans de comunicació

Fan una funció socialitzadora indirecta i difusa. La seua intenció és entretenir però el que fan es difondre valors, opinions, idees..., amb molt de ressò entre el xiquets i les xiquetes.

Partits, sindicats

La socialització política suposa compartir una ideologia, unes creences... Tendeixen a definir la identitat del grup.

Empresa

Desenvolupa modalitats socialitzadores explícites:

- Integració dels nous empleats.
- Períodes d'aprenentatge, de formació.

- Transmissió de la *cultura organitzacional*.

Societat global

S'ha produït una pèrdua del paper socialitzador de la família i l'escola davant de la **pantalla** (TV, vídeos, videojocs, internet...) que malauradament no és neutral: té interessos clars respecte al missatge i al discurs que transmet.

Per exemple: Sesame Street al EUA.

Internet té un paper predominant dins de les NTIC. Principalment s'utilitza per a "oci" però el problema és que es tracta d'oci individualitzat, per tant NO socialitza en no comunicar presencialment els seus usuaris.

Grup humà

Per tal que existisca un "grup" han de donar-se unes condicions:

- L'existència d'una pluralitat de persones
- en una situació d'interacció duradora
- que tinguin relacions específiques, que el distingeixen d'un altre grup.

Per exemple: Sindicat, ONCE...

La definició de grup humà inclou tant grups formals (empresa, associació) com informals (grups d'amics), grups primaris (família, amics...) com secundaris (església, sindicat, empresa...).

Rols socials

El concepte de rol social consisteix en les *expectatives que tenim els altres sobre la conducta* que hauria de seguir qui ocupa una determinada posició social.

El rol ve donat des de fora. És el conjunt de normes que "pesen" sobre una posició social. Els rols socials s'aprenen mitjançant el procés socialitzador.

No té res a veure amb la personalitat del subjecte; el rol social és quelcom imposat, són expectatives alienes.

5. Educació i diversitat cultural

5.1. Societat multicultural i educació intercultural

El fenomen migratori és un fet determinant en l'estructura de la nostra societat. Actualment vivim en contextos multiculturals on hi ha una gran varietat de comunitats culturals.

Espanya ha passat de ser un país productor d'emigració a ser un país receptor d'immigració.

La multiculturalitat és al centre del debat pedagògic.

Com tractar la diversitat cultural? Mitjançant l'educació intercultural.

L'escola és una màquina de fabricar membres amb una cultura comuna → La "cultura de veritat".

La multiculturalitat es planteja com un problema imprevist sense respostes, sense receptes universals, ni estratègies pedagògiques encertades, depèn de factors socials i polítics.

La immigració presenta una casuística infinita la qual està determinada per la situació d'origen i la d'acollida. L'edat, l'estatus socioeconòmic, la trajectòria escolar prèvia, les condicions de vida de acollida..., condicionen els seus horitzons educatius.

Per exemple: no és el mateix un fill d'un diplomàtic algerià a Espanya que un xiquet marroquí del medi rural que arriba a Espanya travessant l'Estret de Gibraltar amagat sota d'un camió.

5.2. La cara política i social de l'educació multicultural

Tota societat defineix el seu model de convivència complint els Drets Humans:

- Respectant la igualtat d'oportunitats.
- Distribuint equitativament drets i responsabilitats.
- Respectant el dret a escollir i expressar la identitat.
- Dret al treball, a l'habitatge, de residència...
- No discriminant.

No obstant això la societat està fragmentada per eixos d'igualtat, per exemple: la comunitat ètnica de pertinença, significa que l'accés a la riquesa i a l'estatus està definit per l'aspecte físic (trets fenotípics) i els valors culturals.

Així una comunitat ètnica exerceix la dominació sobre les altres. Eixa divisòria ètnica es tradueix en desigualtat de classe.

L'educació intercultural ha de ser la resposta per a la convivència amb col·lectius que han emigrat per raons econòmiques o polítiques.

L'escola, per si mateixa, no pot resoldre-ho però la seua actuació és prou important i:

- Servirà un projecte polític concret.
- Fomentarà un model de convivència igualitari.

També hem de considerar la resposta tradicional de l'escola que ha passat per l'assimilació o l'aculturació, és a dir, per la imposició de la cultura escolar, la dels grups dominants.

El tractament de la multiculturalitat a l'escola presenta un doble objectiu difícil de perseguir:

- Igualtat d'oportunitats educatives i socials per a tots.
- Respecte a la diversitat cultural i les seues manifestacions.

Existeixen tres perspectives sobre l'educació intercultural segons emfatitzen en un o un altre terme:

- Primera. **Igualtat d'oportunitats**: integrar les minories ètniques en una escola comuna per a procurar la mateixa cultura de base. La diversitat cultural es presenta com a secundària. L'escola ha de transmetre els valors culturals útils per a desenvolupar-se amb èxit en la societat.

Exemple d'actuació: establir quotes d'alumnat extracomunitari per centre.

Risc: construir una escola insensible davant la diferència.

- Segona. **Diversitat cultural**: l'escola com a espai per al desenvolupament i expressió de les distintes identitats culturals. Dret a ser part de la societat segons el seu patrimoni cultural.

Les quotes d'alumnes trenquen les possibilitats de desenvolupament de la identitat col·lectiva de les minories.

Risc: creació de guetos escolars, impossibilitat d'aconseguir alt rendiment, es coarta la igualtat d'oportunitats.

- Tercera. **Igualtat i diversitat**: busca l'equilibri.

La idea principal és que no és possible el desenvolupament ple de la identitat cultural des de la subordinació i no és possible aconseguir la igualtat d'oportunitats sense respectar i valorar la diferència.

Proposen un enfocament socioafectiu cercant l'empatia entre els distints col·lectius.

Risc: es pot aconseguir aquest objectiu en la realitat? I si perseguim objectius més modestos?

5.3. La cara pedagògica de l'educació intercultural

L'educació intercultural com a compensació del hàndicap sociocultural

El hàndicap sociocultural és l'opció predominant en l'educació intercultural. Es basa en el principi de la discriminació positiva i té un valor terapèutic (compensació, remei...). Considera la

diferència com a deficiència i busca reequilibrar la situació de partida, pal·liar els efectes de l'entorn.

Per exemple: PASE (Programa d'Acollida al Sistema Educatiu) a la CV → Dotar de competència lingüística l'alumnat estranger.

L'educació intercultural com a recreació d'estereotips

Dóna major sensibilitat a la diversitat d'estereotips.

Associen l'educació intercultural a la celebració de jornades ludicofestives, folklòriques... desconnectades del currículum ordinari. Busca que l'alumnat minoritari siga el protagonista.

La crítica que se li fa és que es tracta d'un procediment ingenu per estereotipat (folklore, artesanía, tradició...), on es contrasten les cultures tradicionals amb la urbana, actual i "generadora de progrés", i per tant cau en el paternalisme.

L'educació intercultural com a eix transversal

Pràctica que tracta de pal·liar las deficiències dels dos tipus d'estratègies anteriors.

L'educació intercultural es planteja com a pràctica per a tots els i les alumnes i des de totes les àrees de coneixement (transversalitat), que aparega des del Projecte Educatiu de Centre (PEC) fins a la Programació d'Aula (PA).

Les administracions educatives es decanten per aquesta línia formalment però dependrà del model de convivència entre comunitats i és difícil implantar-la quan el marc legal resol el tema de la immigració com un problema d'ordre públic.

6. Mitjans de comunicació de masses

Amb la Il·lustració s'inicia un procés tendent a la igualació i la unificació utilitària, a la creació de la "massa".

Els mitjans de comunicació de masses fan servir tècniques de reproducció que suposen una satisfacció de les necessitats a través de béns estandarditzats, aquesta conducta provoca un relaxament de la gent per a no diferenciar-se de la massa.

Existeix una manipulació en relació a eixes necessitats, des de posicions dels grups econòmicament poderosos, els quals són els agents de l'estranyament, de l'alienació de la població.

Mitjançant la reproducció tecnològica en sèrie aconseguen els seus objectius, actuen amb cert caràcter coactiu, on s'elimina qualsevol altra necessitat imposant un control ferri de la consciència individual.

La indústria cultural, amb les seues pautes de consum, segresta la possibilitat de l'experiència pròpia. L'individu no és lliure per a triar segons les seues necessitats en tant que les seues necessitats són imposades.

La racionalitat instrumental exerceix una planificada manipulació de les diferències siga per a amagar-les o per a mostrar-les.

Respecte a l'educació i al procés socialitzador, els mitjans de comunicació:

- Exerceixen un procés igualador, anivellador, a nivell cultural.
- Decideixen què és i què no és, en què s'ha de pensar, és a dir, creen el "clima d'opinió".
- Propaguen el model cultural dominant.
- Lleven el paper socialitzador a les famílies, exercint una influència total sobre els joves, imposant tot tipus de models.

Tema 3. Sociologia i famílies

Índex

1. De la família a les famílies
2. Permanències i transicions
3. La família com a agent de socialització
4. Relacions entre família i escola

1. De la família a les famílies...

Al segle XXI la *família* fa referència a un ampli ventall d'experiències vitals i pautes d'interacció humanes.

La família clàssica està en declivi: home cap de família, dona mestressa de casa i fills/es menors d'edat.

Es tracta d'un fenomen, observat, en primer lloc, als Estats Units i en alguns països europeus, que actualment s'ha generalitzat.

Al *Regne Unit* només un 25% de las famílies estan compostes per 2 adults amb fills.

Al *Japó* el nombre de fills per dona ha caigut en picat per la negativa de les dones a casar-se i tenir fills (buscant la promoció professional).

A *Suècia* el 25% de la població opta per viure a soles i tan sols el 50% d'aquells que han tingut descendència estan casats.

Amb aquesta situació trobem que al costat de la família clàssica existeixen famílies formades per:

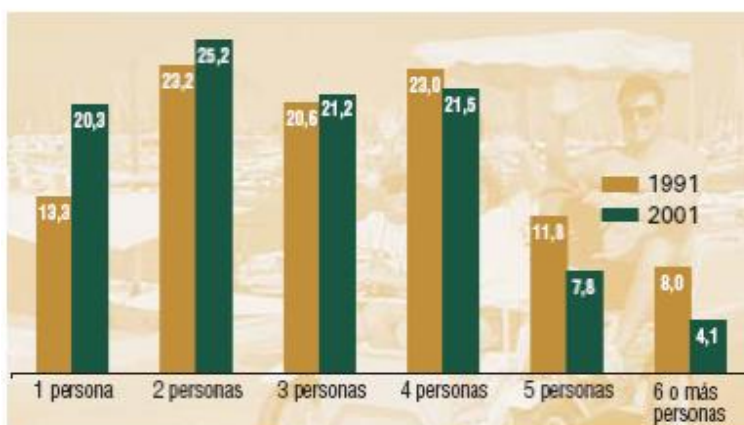
- Una mare i fills (el pare en poques ocasions).
- Famílies reconstituïdes, amb pares casats en segones núpcies i amb fills en comú i de matrimonis anteriors.
- Parelles d'adults sense fills.
- Unions de fet.
- Parelles del mateix sexe (casades o no, segons països).

Per això actualment es parla de *famílies* i no de *família*.

Alguns indicadors		% Variació 2001/1991
Nombre de llars	14.187.169	19,7
Llars unipersonals	2.876.572	81,9
Grandària mitjana de la llar	2,9	-9,4
Joves solters entre 25-34 anys que viuen a soles	346.290	208,7
Joves entre 25-34 que viuen amb els seus pares	2.587.867	51,2
Parelles sense fills	2.448.542	22,3
Parelles amb 3 fills o més	853.831	-41,7
Famílies reconstituïdes	232.863	-
Parelles de fet	563.785	155,0
Persones de 65 anys o més	6.796.936	26,6
Persones de 85 anys o més que viuen a soles	199.362	160,0

Font: INE Espanya, Cens de població 2001

Distribución de hogares según número de miembros

INE Espanya, 2001

1.1. Conceptes bàsics

Família: és la institució social que agrupa individus lligats per nexes de parentiu, on els adults assumeixen la responsabilitat de la cura de les persones dependents.

Llaços de parentiu: vincle social entre les persones a través de les línies genealògiques. Els familiars s'uneixen a través de la consanguinitat, el matrimoni i els processos d'adopció.

Matrimoni: és la unió socialment reconeguda i aprovada entre dos adults, que es converteixen en parents i assumeixen uns drets i unes obligacions (econòmiques, reproductives i de cura de la prole).

Família d'elecció: persones amb o sense vincles legals o consanguinis, que se senten unides entre si i s'autodefineixen com a família (noves realitats).

Tot això crea una xarxa de drets i obligacions mútues de cooperació i solidaritat molt rellevants en l'entramat social.

Família nuclear: és la unitat familiar composta per una parella d'adults i els fills (si n'hi ha). Està circumscrita als parents directes de primer grau (cònjuge, pares i fills, germans/es)

Família extensa: parlem de família extensa quan conviuen o tenen contacte, a més, altres parents (avis, germans/es i les seues parelles, oncles, nebots,...).

1.2. Famílies i canvi social a Occident

Teoria de Murdock

Aquest autor, en una investigació, va trobar que la família nuclear es donava en 250 societats i va concloure que era *universal*.

Aquest tipus de família, deia, complia amb major eficàcia que altres institucions quatre funcions vitals per a la subsistència humana:

- Satisfà les necessitats sexuals.
- Garanteix la reproducció.
- Socialitza amb èxit els xiquets, per la combinació home / dona.
- Assegura la subsistència del grup mitjançant la divisió sexual del treball.

(es tracta d'una teoria qüestionada per simplista i per no reconèixer la varietat de formes familiars existents en l'actualitat).

La família nuclear de Murdock es va donar en un context social concret: el del fordisme.

Les investigacions històriques parlen que es tracta d'un procés que s'inicia amb la família extensa tradicional i finalitza amb la família nuclear moderna.

La família extensa tradicional es caracteritzava per l'absència de relacions d'intimitat i privacitat.

La família nuclear moderna es caracteritza per reforçar la privacitat i les relacions afectives pares-fills.

La perspectiva sociològica afirma que el canvi familiar depèn del procés d'industrialització i urbanització de les societats modernes.

Amb la *industrialització* es produeix una pèrdua de les funcions de les xarxes de parentiu. L'especialització exigeix noves estratègies familiars adaptatives. La família perd funcions que assumeixen altres institucions socials.

Funcions perdudes per la família:

- La vida productiva es desplaça de la llar al taller / fàbrica.
- La formació i la instrucció de les noves generacions acaba dins de les escoles.
- L'Estat assumeix l'assistència i la protecció dels ciutadans.
- La renda familiar depèn del salari i no de les transmissions hereditàries.
- El matrimoni acordat perd terreny; ara es busca la felicitat.
- La família *s'especialitza en les funcions d'afecte, estabilització emocional i socialització, com a conseqüència d'aquesta pèrdua.*

Al debat actual hi ha una coincidència entre historiadors i sociòlegs:

- No ha existit mai una única pauta familiar.
- El procés de canvi familiar no ha acabat encara, és obert.
- Es parla de *família inestable o fràgil*, per la importància dels vincles afectius i els possibles projectes vitals al marge de la família nuclear.
- Es parla de *cursa vital*, en lloc de *cicle vital*, per a descriure la vida familiar incidint en la diversitat de trajectòries familiars.

2. Permanències i transicions

Al segle XXI s'està produint un canvi significatiu en les famílies i en les relacions personals però altres romanen.

El pluralisme familiar avança a poc a poc, amb nous valors, noves contradiccions, noves formes...

Existeix un *fil conductor*: la propensió a la INDIVIDUALITZACIÓ.

Les trajectòries vitals *no estan predeterminades*, els itineraris són oberts amb importants eleccions personals, més flexibles i oberts.

Existeix una diversitat de formes de convivència familiar relacionada amb:

- Canvis demogràfics i econòmics.
- Noves relacions personals i afectives.
- Independència econòmica de les dones de classes mitjanes.
- Generalització dels drets de ciutadania (serveis públics de salut, educació formal, pensions).
- Tots ells repercuteixen en les decisions personals i en les estratègies familiars.

Situació de la dona i decisions personals:

- El matrimoni ja no és l'únic destí possible.
- Les dones adultes casades busquen itineraris per a compatibilitzar responsabilitat familiar i altres projectes.
- Les dones casades que treballen tenen major autonomia que les mestresses de casa.
- Consideren l'èxit professional com una aspiració, i si no volen renunciar a la vida familiar han d'integrar ambdues esferes.
- D'altra banda, els homes continuen sense responsabilitzar-se de les tasques domèstiques.

Per a l'estudi d'aquestes qüestions hem d'acudir a:

- Anàlisi sobre la distribució social del temps.
- Enquesta sobre l'ús del temps (Espanya).

Amb aquestes eines s'observa l'asimètrica participació dels homes en el treball reproductiu.

Només als països escandinaus s'aprecia una major simetria, en part pel recurs a derivar aquests treballs al mercat o als serveis públics.

Existeixen tres models distints de família segons les preferències associades als rols:

- *Model igualitari*, ambdós membres amb treball igual d'absorbent i comparteixen treball reproductiu.
- *Model de compromís*, el treball de la dona és menys absorbent i dedica més temps al treball reproductiu.
- *Model de rols separats*, l'home treballa en l'esfera laboral i la dona s'ocupa de la reproductiva.

De tota l'Europa occidental, Espanya és el país on les dones tenen l'índex més baix quant a igualtat de gènere.

2.1. Matrimoni i divorci

A Espanya el matrimoni és la modalitat més freqüent per a formar nous nuclis familiars. Es fonamenta en la monogàmia, però amb el divorci es produeix un canvi i apareix la *monogàmia successiva*.

Les *famílies reconstituïdes* són una realitat. I defineix la família on un dels membres adults té fills d'una relació anterior.

La *neolocalitat* és la pauta de residència dels matrimonis, suposa la creació d'una nova llar independent, però amb xarxes interpersonals de suport mutu entre pares i fills independitzats. És característica del model familiar mediterrani (Grècia, Itàlia i Portugal).

El matrimoni es fonamenta en l'ideal d'amor romàntic.

El binomi sexualitat-matrimoni està en procés de canvi:

- Revolució sexual (segle XX).
- L'accés als anticonceptius permet separar sexualitat de reproducció.
- El sexe comença a donar-se, també, fora del matrimoni.
- Comencen a mostrar-se diversos tipus de comportament i orientació sexual.
- La sexualitat se separa de les normes religioses.
- Apareixen actituds cap a la sexualitat més permissives.

Dades generals respecte al matrimoni i al divorci:

- Matrimoni: des de 1990 n'ha descendit el nombre.
- Taxa de matrimonis: 5,39 per mil (4ª de UE).
- Una majoria segons el ritual catòlic.
- Matrimonis civils: tendència a l'alça des dels 80.
- Retard en l'edat de matrimoni des dels 80 (igual que a la Unió Europea)
- Es redueix el nombre de matrimonis i augmenta el nombre de divorcis, comú per a tot el món.
- Estats Units: la taxa de divorcis és cinc vegades superior a la d'Espanya
- A Espanya, la taxa de divorcis s'ha quadruplicat en 30 anys.

Cas Espanyol

1978 CE → amb la Constitució Espanyola es reconeix legalment la igualtat entre cònjuges (desapareix l'autoritat masculina).

1981 → S'aprova la Llei de Divorci, una de les més avançades del món (en eixe moment). No exigia argumentar les responsabilitats personals en la separació.

2005 → S'elimina el període de separació previ al divorci.

2.2. Grandària de la llar i diversitat de formes familiars

La família espanyola està en procés de canvi cap a una major diversificació de formes i de reducció del nombre de membres (a només 3).

Es dona una tendència a reduir-se la llar:

- Simplificació d'unitats familiars: no viuen més de dues generacions juntes.
- Es produeix una caiguda de les taxes de fecunditat.
- Assistim a un fort creixement de les llars d'una o dues persones.
- Es produeix una forta caiguda de les llars extenses (5 o més).

Ranking de los tipos de hogar en 2001

	Variación Censos 2001/1991	0		100	
Total hogares	14.187.169				
Unipersonales	2.876.572				
Parejas con dos hijos	2.512.616				
Parejas sin hijos	2.448.542				
Parejas con un hijo	2.184.314				
Madre con hijos	938.719				
Pareja con 3 hijos	677.322				
Pareja con hijos y algún otro pariente	521.026				
Familia sin formar núcleo	395.362				
Dos ó más núcleos	281.118				
Pareja sin hijos y algún otro pariente	262.699				
Familia con algún no emparentado	250.059				↔ 341
Pareja con 4 ó más hijos	176.509				

Font: INE, Espanya

Distribución de hogares según número de miembros

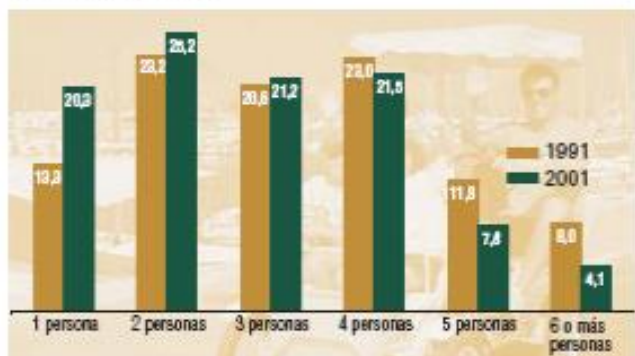
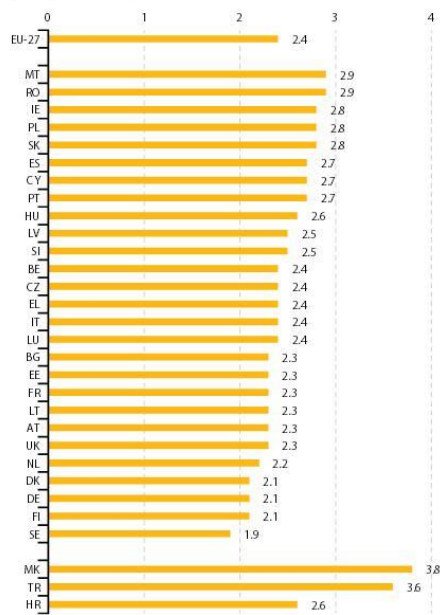

Figure 1.33: Average household size, 2011
(average number of persons in private households)

Font: Eurostat

Hi ha un creixent protagonisme de les dones en el procés de canvi familiar espanyol que les porta a haver de conciliar treball i família.

Composició de la família espanyola:

- Increment del nombre de famílies monoparentals i llars unipersonals.
- Increment del nombre de famílies reconstituïdes.
- Reducció de la proporció de llars extenses.
- Reducció del nombre de llars amb més d'un nucli familiar

La forma típica de convivència és la de la família nuclear aïllada (parella amb o sense fills).

El model familiar mediterrani es caracteritza perquè els fills independitzats mantenen contacte assidu amb els pares i les xarxes de solidaritat i suport mutu.

2.2.1. Famílies monoparentals

És el model familiar format per una persona adulta amb o sense fills, format a partir de:

- Procés de separació o divorci.
- Mort d'un dels cònjuges.
- Decisió mare soltera.
- Decisió pare solter amb adopció (poc freqüent).
- Altres motius: empresonament, hospitalització o migració.

La majoria de les llars monoparentals, més del 80%, estan encapçalades per dones (*monoparentals*), seguint la mateixa pauta que la Unió Europea.

S'ha produït un ràpid increment de llars monoparentals: d'un 6% el 1981, a un 12% el 2001.

En la majoria de casos són dones separades o divorciades (90% en 2003), o homes vidus.

El 12% estan constituïdes per mares solteres per elecció, amb alt nivell educatiu, professió liberal, i adopten o es decanten per tècniques de reproducció assistida.

La maternitat en solitari es torna un risc de vulnerabilitat social (dona amb pocs recursos o mare adolescent). Excepte a Suècia o Noruega, on existeixen polítiques públiques de suport social i econòmic a mares solteres.

2.2.2. Parelles i cohabitació

El matrimoni passa de ser una necessitat a ser una possibilitat. Hi ha altres alternatives.

La *cohabitació* es defineix com la llar on hi ha una parella que no ha establert vincle matrimonial.

Aquesta situació de cohabitació a Espanya era reprobable fins a fa poc de temps: “viure en pecat”, “estar amancebado” o amistançat... En canvi, era una situació habitual a les societats escandinaves, des de fa temps, però no en els països del sud.

A Espanya s'ha produït un increment significatiu de la cohabitació de 1990 a 2001: del 2% al 6% de les parelles cohabitaven.

Amb una major incidència entre els i les joves, i com a experiència prèvia al matrimoni, i també es dona prou entre adults majors de 30 anys en les grans ciutats.

També existeix un nombre creixent de parelles que cohabitaven, del mateix sexe, que no poden optar per casar-se perquè no està reconegut el matrimoni de persones del mateix sexe.

Dinamarca (1989) va ser el primer país a reconèixer el dret al matrimoni entre homosexuals. Després va ser Holanda i en 2005 Canadà i Espanya (i sense grans traumes).

2.2.3. Llars unipersonals

Viure a soles és cada vegada més habitual però les causes d'aquesta situació són ben variades.

A Espanya de 1970 a 2001 s'incrementa fins al 20% el nombre de llars unipersonals, però continua allunyat de la mitjana.

Les característiques que defineixen aquestes llars són:

- Estan constituïts per persones joves i adultes
- amb autonomia econòmica
- que decideixen viure a soles
- en grans ciutats
- amb una gran xarxa de relacions socials.

Table 1.19: Private households by household composition, 2011
(number of households in 1 000 and % of household types)

	Total (1 000)	Single person		Two adults		Three or more adults	
		with children	without children	with children	without children	with children	without children
% of total private households							
EU-27	211043.4	4.4	31.4	21.0	24.7	6.0	12.6
BE	4653.1	5.8	30.0	18.9	23.1	8.6	12.8
BG	2852.1	2.3	30.5	16.4	24.4	8.5	17.9
CZ	4432.8	4.7	27.2	23.7	26.2	5.5	12.7
DK	2323.6	10.1	40.7	18.7	24.2	2.4	4.0
DE	39881.8	4.0	39.4	16.2	28.8	3.1	8.4
EE	559.0	6.7	33.8	21.6	20.1	6.6	11.3
IE	1687.7	7.3	21.4	29.0	20.6	6.6	15.2
EL	4371.4	1.8	27.5	23.0	24.3	4.9	18.6
ES	17344.7	3.0	19.1	26.1	22.0	8.6	21.3
FR	27526.4	5.5	34.3	22.2	27.1	3.5	7.4
IT	25145.9	2.4	31.1	22.7	20.6	6.1	17.2
CY	297.6	3.2	19.1	27.2	24.3	8.3	18.0
LV	829.0	6.5	27.9	17.7	17.3	12.0	18.7
LT	1392.5	6.9	34.7	19.8	16.8	8.3	13.5
LU	211.2	5.0	32.2	27.6	24.0	4.0	7.1
HU	3777.1	3.9	23.6	21.1	22.0	9.3	20.1
MT	140.5	2.5	17.2	24.6	20.5	11.4	23.9
NL	7366.3	4.0	35.1	22.7	30.1	2.8	5.2
AT	3649.7	2.9	36.3	17.9	23.0	6.3	13.6
PL	13995.7	3.6	20.7	24.6	20.7	13.3	17.1
PT	4008.9	3.8	18.9	24.8	22.5	9.3	20.7
RO	7426.8	2.1	20.9	23.4	19.3	15.4	18.8
SI	829.8	3.2	29.2	23.6	20.1	7.4	16.5
SK	1789.1	3.2	20.8	24.1	19.5	12.5	19.9
FI	2531.5	1.7	39.6	19.7	31.7	2.0	5.3
SE	4541.4	6.1	49.9	18.4	21.7	1.8	2.2
UK	27877.8	7.7	32.8	18.9	25.8	4.4	10.3
HR	1639.0	1.5	27.5	13.9	23.1	11.7	22.4
MK	547.7	1.8	9.6	23.2	13.9	27.0	24.5
TR	19606.6	2.3	8.5	38.5	16.1	19.6	15.1

Source: Eurostat (online data code:ifst_hhnhtych)

A Espanya les característiques són ben diferents:

- Estan constituïts per persones majors
- normalment dones vídues (major esperança de vida)
- de manera no voluntària
- són la mostra d'una gran soledat,
- apareixen similars característiques a la resta de països mediterranis.

Els països mediterranis presenten el menor nombre de llars unipersonals constituïdes per joves, al contrari que, per exemple, Holanda, Dinamarca, França.

A Espanya la població jove (20-29 anys) en llars unipersonals en 1996 era de l'1%; a la Unió Europea era del 12%.

Les característiques dels joves i les joves a Espanya són:

- Retarden l'edat de formar parella conjugal.

- Mostren poca predisposició a viure a soles.

Podem trobar possibles explicacions a l'*Informe Joventut a Espanya* (2012):

- Prolongació del període de formació.
- Precarietat laboral.
- Incerteses a l'hora d'establir estabilitat afectiva amb la parella.

TABLA 18

Jóvenes viviendo con sus padres por edad y sexo (%), 2009

	18-24		25-34	
	Mujeres	Hombres	Mujeres	Hombres
EU27	71,0	81,5	19,6	32,0
Bélgica	71,9	86,2	9,0	18,8
Dinamarca	27,1	40,4	0,5	2,8
Alemania	70,8	83,5	9,2	18,7
Irlanda	77,9	83,8	17,9	32,2
Grecia	67,7	84,4	35,9	55,7
Espanya	84,8	87,8	29,8	41,1
Francia	57,7	65,9	8,0	13,0

3. La família com a agent de socialització

Socialització és "el procés social, al llarg de tota la vida, pel qual els individus **aprenen les pautes culturals del seu grup, que els permeten sobreviure, interpretar el seu context vital...**, passant a **formar part del grup**".

Família és l'agent essencial del procés de socialització, ja que el xiquet i la xiqueta interacciona amb ella des del seu naixement des de la base de l'afecte i la proximitat.

Si ben bé, cada vegada més, comparteix aqueixa funció amb altres agents: escola, *mitjans de comunicació*,...

3.1. Família, agent de socialització primordial

La raó bàsica és una qüestió d'eficiència en la interiorització de normes i valors bàsics de la societat on s'integra per la proximitat en les interaccions.

La família és el **primer agent de socialització**, sense competència, així la realitat familiar es converteix per al xiquet i la xiqueta en l'única possible (*monopoli socialitzador*).

Tot allò reforçat per l'autoritat en les principals decisions: com ara la llengua, l'escola, les relacions, la religió...

Un altre element reforçador és la *relació de dependència* que de vegades es prolonga (en termes econòmics) fins a l'entrada en la vida adulta.

Als països amb Estats de benestar febles la família es comporta com a *xarxa de protecció* davant els riscos socials.

Paradoxalment, malgrat la importància de la família a Espanya, això no es tradueix en un suport de l'administració espanyola: a Espanya es dona el menor nivell de despesa de la Unió Europea en suport a la família i la infantesa (1,5% PIB, davant el 2,2% de mitjana a la Unió Europea i el 3,8% per al cas de Dinamarca).

Davant d'aquesta falta de suport per part de l'Estat les persones han de descansar el seu benestar en la família i les dones, principalment, hi fan un paper preponderant.

No és casual que la família siga la institució més valorada pels espanyols i per les espanyoles.

Suposa un enfortiment de las relacions familiars i de la socialització però la necessària implicació dels avis pot suposar l'aparició de possibles conflictes (com la transmissió de diferents estils i valors).

3.2. Socialització i canvi familiar

Relacions de gènere en la família:

La ideologia patriarcal transmet rols diferenciats entre homes i dones a través de la socialització primària on les persones aprenen a comportar-se com s'espera segons el seu sexe.

Factors com la *incorporació de la dona al mercat de treball* qüestionen l'exclusivitat de la dona en l'esfera privada, ja que almenys comparteixen l'esfera privada amb la pública. Aquesta situació provoca relacions de gènere més igualitàries les quals es transmeten a xiquets i joves.

Relacions intergeneracionals en la família:

Són relacions menys jeràrquiques que estan basades en la confiança i el diàleg, en el consens..., cosa que disminueix la distància entre generacions i millora la relació entre pares i fills.

Però també és possible l'aparició de conflictes per la figura dels avis amb valors diferents.

Un mercat de treball exigent amb els treballadors i les treballadores, amb horaris atípics, fa que el temps es contemple com un recurs escàs i la conseqüència és que els pares i les mares passen poc temps amb els seus fills, cosa que genera una competència amb altres agents de socialització (com ara avis, escola, *mitjans de comunicació...*).

La menor presència de la dona a la llar ha sigut criticada per un corrent de pensament conservador, per l'abandó de la funció socialitzadora de les mares: diuen que la família ja no transmet als joves valors i culpabilitzen les dones de ser-ne les responsables.

El canvi en les estructures familiars influeix en la família com a agent de socialització en tant que genera incertesa en els pares.

Les postures més progressistes parlen d'un **canvi familiar que no debilita el procés de socialització primària** sinó que introdueix nous elements respecte al contingut (valors, normes) i a la forma de socialitzar; el veuen més com una oportunitat que com un risc.

4. Relacions entre família i escola

L'escola i la família són els agents de socialització fonamentals en xiquets i joves, per bé que no tenen gaire bona relació:

- El canvi familiar no va d'acord amb l'educatiu.
- Les pràctiques docents són poc receptives a la col·laboració familiar.
- L'organització escolar és poc propícia per a la participació familiar.

Tot això implica que la relació família-escola no afavorisca una relació fluida:

- Docents i centres educatius: consideren que les famílies han delegat totalment la funció educativa a l'escola.
- Progenitors: desconeixen, o no els interessa, el funcionament escolar i la forma de participar-hi.

A pesar d'allò, hi ha moltes veus que defensen una estreta relació escola-família com a condició per a garantir la qualitat del procés educatiu.

4.1 Implicació de la família en el procés educatiu

La integració familiar en l'educació formal suposa:

- Un major rendiment educatiu.
- Una gestió més democràtica de l'entorn educatiu.

Existeixen distintes formes d'implicació (individuals i col·lectives):

- Seguiment del rendiment escolar dels fills.
- Participació en reunions informatives.
- Participació en activitats de tot tipus.
- Participació en els òrgans de representació i participació del centre escolar.

El discurs de la participació es troba amb:

- Retrets dels docents vers el **desinterès dels pares**.
- **Preocupació** dels pares pel **rendiment acadèmic dels seus fills**.
- I una gran proporció de pares que doten d'autonomia els seus fills en la gestió i planificació del temps d'estudi.
- No obstant això, la mostra d'**interès no sempre s'acompanya de seguiment patern...**

La posició en l'estructura social és un element determinant per a entendre la postura dels pares respecte a la seua participació:

- A major capital econòmic i cultural familiar es dona una major implicació en la trajectòria formativa dels seus fills en busca de millors resultats, i en cas de baix rendiment es dona un major diàleg i negociació.

- En famílies més desfavorides trobem un estil educatiu autoritari basat en el càstig i l'amonestació.

L'elecció del centre educatiu és una decisió individual àmpliament acceptada. Són necessaris filtres establerts per l'administració educativa per a evitar situacions de segregació.

La llibertat d'elecció de centre educatiu no ho és tant i evidencia la importància de la posició ocupada en l'estructura social per les famílies: a major capital econòmic, cultural i social major preocupació per elegir el millor centre escolar.

Així mateix el criteri de la proximitat residencial pot provocar segregació escolar en zones on estiga molt accentuada la segregació residencial.

La participació col·lectiva en el procés educatiu es realitza:

- a través de les AMPA (Associacions de Mares i Pares d'Alumnes)
- i dels Consells Escolars.

AMPA

Associacions que tenen per objectiu la defensa col·lectiva de les seues demandes respecte a l'educació i la recerca de solucions a eventuais problemes relacionats amb l'educació dels seus fills i filles.

Hi ha dues grans confederacions:

- CONCAPA (Confederació Catòlica de Pares de Família i Pares d'Alumnes), que defensa una perspectiva confessional de l'educació.
- CEAPA (Confederació Espanyola d'AMPA), que busca una escola pública de major qualitat i més democràtica, que permeta millorar la qualitat de vida de xiquets i joves.

Era la via de participació que defensava l'entrada dels progenitors a l'organització educativa. Va tenir gran força als anys 70, poca actualment.

Consell Escolar

Òrgan que integra la representació del professorat, alumnat, mares i pares, personal no docent i representants polítics.

Té com a objectiu incrementar la democratització en les escoles a través de la representació de tots els col·lectius.

Té responsabilitats en l'elecció de director/a, aprovació de la programació del centre, resolució de conflictes, activitats extraescolars,...

La realitat de la participació col·lectiva està caracteritzada per l'escassa participació de mares i pares. Alguns possibles motius en poden ser:

- Progressiva debilitat i desprestigi dels moviments socials.

- Mercat de treball cada vegada més exigent.
- Sensació d'inutilitat dels organismes de representació per als interessos de pares i mares.

4.2 De l'escola a la família

Com s'apropa l'escola a la família? Revisarem tres punts:

- Reticències mostrades per part del professorat respecte a la intervenció de les famílies al procés educatiu.
- Falta de reconeixement de la diversitat familiar per part de l'escola.
- Relació entre el canvi familiar i el rendiment acadèmic.

Existeixen freqüents crítiques rebudes per la família per part del professorat:

- Dimissió de la família de la seua funció socialitzadora, no transmet valors bàsics per a la convivència.
- Actitud negativa davant la cultura acadèmica.

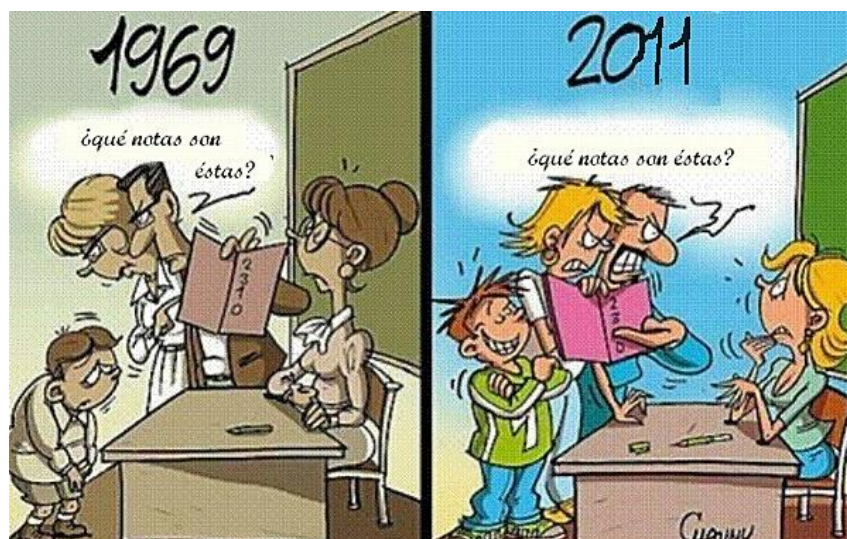
Tot allò suposa una sobrecàrrega per al docent en haver d'assumir funcions que no li corresponen.

Existeix una base empírica contrastable: escassa participació de pares i mares.

Reticències del professorat

El canvi de valors que s'ha produït els darrers anys ha provocat una menor participació en els moviments socials i aquesta situació es reflecteix en l'escassa participació a les AMPA.

El desprestigi de la figura del mestre, com a conseqüència del canvi cultural, té relació amb el major nivell d'estudis dels progenitors, que defineix una relació més simètrica i disminueix el poder del coneixement com a font d'autoritat i pot dur a no acceptar les decisions docents. Això provoca una reacció docent: blindar-se, alçar fronteres que impedeixen el qüestionament de les seues decisions.

Falta de reconeixement escolar de la diversitat familiar

El professorat mostra reticències al reconeixement de:

- Altres formes de vida i d'entendre el món.
- Altres cultures a l'aula.

Les noves formes familiars (monoparentalitat, famílies reconstituïdes, homosexualitat...) no es consideren representades i reclamen un major reconeixement:

- Presència al currículum.
- Flexibilitat d'horaris de reunions.
- Replantejament d'activitats (dia del pare / mare)...

Relació entre canvi familiar i rendiment acadèmic

Existeix certa correlació positiva entre canvi familiar i disminució del rendiment. Sense perdre de vista altres variables: ingressos, classe social, Estat de benestar, ètnia, discapacitat...

El cas de la monoparentalitat no suposa un factor de risc per al fracàs educatiu, si està controlat l'efecte de la situació econòmica.

4.3 Escola, família i temps

La incorporació de la dona al mercat de treball i la seua permanència fa necessària la gestió dels temps de treball i familiar, la qüestió fonamental de fer compatibles els horaris de l'escola, la família i l'ocupació.

El *temps laboral* és l'eix central de tots els horaris, i ho és en gran part per la gran precarització de l'ocupació. La falta de control dels treballadors i de les treballadores sobre el seu temps de treball i de vida suposa una condició per a aqueixa precarització laboral i vital.

La conciliació familiar i laboral es converteix en un malson i és una prioritat en l'agenda política de la Unió Europea (Acord Lisboa 2000: va signar incrementar la taxa d'activitat femenina al 60% per a 2010; en 2018 i a Espanya, encara continua en el 52,9%).

Però apareix una nova problemàtica: les persones que **han de conciliar són les dones**, els homes encara són reticents a assumir el treball reproductiu, no es dóna corresponsabilitat per part dels homes.

Estratègies seguides per a la conciliació:

- Països familiaristes → delegar la cura en altres dones de la família.
- Països amb Estat del benestar (nòrdics) → ús dels serveis de proximitat (educació infantil, llicències parentals...).

Cas espanyol

L'educació infantil és l'opció més utilitzada, davant l'escàs desenvolupament de les llicències parentals.

Educació Infantil de 0-3 anys → és d'escassa incidència: 39% (és a dir, el 60% dels xiquets i xiquetes estan poc atesos).

Educació Infantil de 3-6 anys → la més generalitzada.

Existeix una limitada extensió de l'Educació Infantil (a més de la tendència cap a la privatització) i això dificulta la conciliació i genera desigualtat social.

Hi ha tres punts de fricció en la compatibilitat de temps:¹

- Calendari escolar, prolongats períodes estivals, junt amb jornades intensives, difícils de compatibilitzar amb les famílies.
- Horari escolar, incompatible amb els horaris laborals per la rigidesa en les hores d'entrada i eixida, horaris d'atenció a pares, espai a migdia...
- Activitats extraescolars, si bé permeten conciliar poden generar desigualtat en no ser activitats gratuïtes.

Així el temps es converteix en:

- Un estira-i-arrotonsa en la relació escola–família → situació que empitjora en cas de monoparentalitat.
- Problemàtica fonamental en l'actualitat: a considerar en termes de conciliació i no sols en termes educatius.

---

¹ Segons Cardús i per al cas català, si bé és extrapolable al cas espanyol.

Tema 4. Desigualtats socials: classes socials

Índex

1. Introducció a l'estructura de classes
2. Classes socials i escolarització
3. Expectatives dels professors
4. Escola pública i escola privada
5. Segregació per nivells de rendiment escolar
6. Proletarització de l'ensenyament

1. Introducció a l'estructura de classes

Continuen existint classes?

Per què les persones d'ambients poc afavorits tendeixen a fracassar?

El professorat té expectatives segons la classe social del seu alumnat?

La desigualtat social és una qüestió genèrica en totes les societats, però no és un fenomen natural sinó que resulta d'un procés social concret.

L'estructura de classe és un sistema de relacions interhumanes, de distàncies i jerarquies (Ossowski).

L'estratificació social és el procés pel qual individus, famílies o grups socials s'ordenen jeràrquicament en una escala.

Existeix una identificació generalitzada amb la classe mitjana (*societat de classes mitjanes*) produïda pel canvi que s'ha produït en la configuració de la classe mitjana: dels petits industrials i artesans als nous empleats dels serveis (treballadors no manuals o *white collars*)

Les notes que delimiten les classes socials són: la propietat, el coneixement i l'autoritat.

Hi ha una creença generalitzada en la família com a unitat de classe, per tant els fills pertanyen a la classe social dels pares. Però es encara més complex.

A les enquestes, normalment, pregunten per la posició social del pare.

Hi ha distints models per a l'estudi de les classes (Wright, Goldthorpe) que parteixen de variables semblants: propietat i coneixement, a més a més de nivells de renda, seguretat econòmica i promoció social.

Exemples:

Wright → classe propietària, mitjana i obrera.

Goldthorpe → classe de servei, intermèdia, obrera.

2. Classes socials i escolarització

El fet d'obtenir un títol universitari està fortament vinculat a l'origen social.

En la generació que l'any 2000 tenia entre 26 i 35 anys i que aconseguiren títol:

- El 14% eren fills de classe obrera.
- El 70% eren fills de pares amb categoria professional alta.

L'extensió de l'escolaritat no ha aconseguit reduir la desigualtat en les oportunitats educatives per classes.

Els fills de classe treballadora dins de la universitat opten per:

- Carreres de cicle curt.
- Llicenciatures d'escàs prestigi o poca inserció.

Bourdieu ho explica per la desigual distribució del capital cultural i Boudon ho fa per les diferències de renda i cost d'oportunitat d'estudiar.

No obstant això les famílies, l'escola, la societat poden fer molt per a canviar aquestes dades.

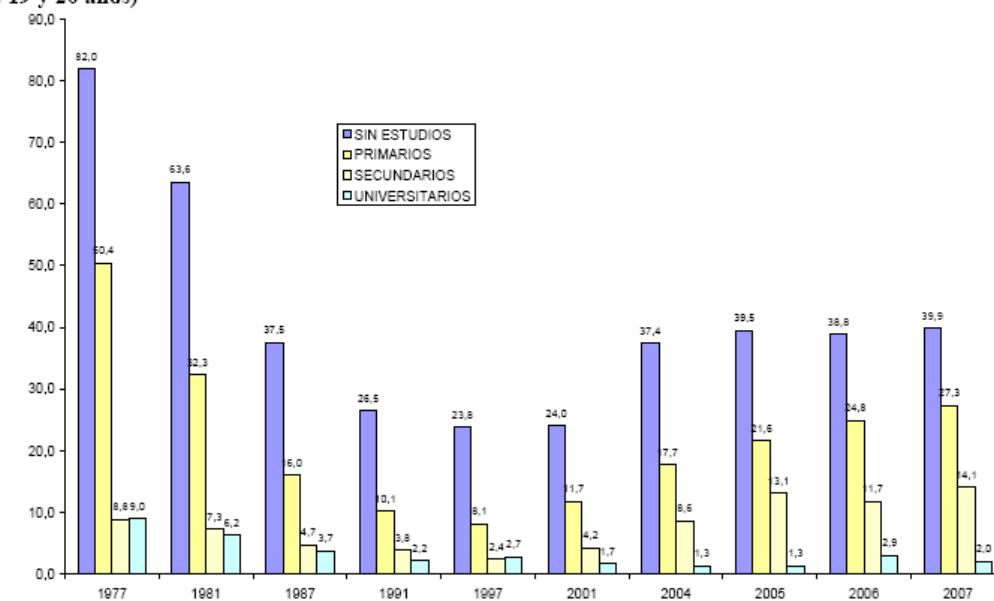
Si estudiem el fracàs escolar a Espanya de joves amb pares sense estudis trobem que:

- Als anys 70 → 82%
- Als anys 2001-2008 → 40%
- En l'actualitat → 24%

El mercat laboral i la LOGSE tenen especial incidència en el fracàs escolar de joves de classes populars. Un mercat laboral devastat i precaritzat i una llei d'educació que va a dificultar l'obtenció del títol de secundària.

El fracàs escolar de joves de famílies universitàries té una relació de 20 a 1 (40% vs. 2%).

Gráfico 14 Tasa neta de fracaso escolar por nivel de estudios del sustentador principal (jóvenes entre 19 y 20 años)

Fuente: Microdatos de la Encuesta de Población Activa, segundos trimestres.

3. Expectatives dels professors

El comportament didàctic del professorat és diferent segons l'alumnat que creu tenir a les seues aules: *Efecte Pigmalión* (profecia autocomplerta).

L'estudi d'Anyon sobre escoles de distintes classes socials (New Jersey) i el comportament del professorat va concloure que:

- Classe obrera → necessitat de disciplina, coneixement mínim.
- Classe mitjana → necessitat de comprendre el que llegeixen.
- Classe alta → creativitat, pensar per un mateix, no crític amb la societat (justificació de la desigualtat com a natural).

Per tant no seria necessari fer adaptacions curriculars en tant que el professorat ensenya de forma distinta segons el context.

Un estudi de Dra. Pedro (Portugal) va descobrir que:

- Com més baixa és la classe social, major control i autoritat, menor negociació i major passivitat esperada del alumnat.
- A les escoles de classe mitjana es provocava el canvi amb les explicacions, es feia un control més individual i estimulaven la participació de l'alumnat.

L'informe Newson (Estats Units) conclou que el 79% escoles secundàries de barris baixos estan molt mal adaptades i equipades i és molt difícil assegurar-hi la permanència del professorat.

Xiquets amb problemes suposaven escoles amb problemes

L'estudi *Avaluació de l'educació primària* (1999) informava que l'alumnat de centres concertats obtenia millors resultats. Conclusió: el nivell acadèmic de la família és més determinant.

4. Escola pública i escola privada

Causa de la separació de classes socials en l'educació

Ocupació pares centres públics i concertats (%)	Públic		Privat	
	Pare	Mare	Pare	Mare
Empresaris, direct. i profes.	10,0	4,9	26,2	13,7
Tbs. Adms. i qualifi. ss.	24,4	12,7	41,2	21,0
Tbs. Cualif. Indústria i agric.	30,9	1,2	15,9	0,6
Tbs. No qualificats	30,8	14,4	12,5	6,4
Mestresses de casa	-	65,2	-	57,2
Sense classificar	3,9	1,5	4,3	1,1

Estudi: Famílies andaluses davant l'educació dels seus fills

Els nivells d'estudis dels pares presenten similars pautes de desigualtat: les famílies universitàries opten per centres privats.

Nivell estudis pares i centre dels fills (%)	Públic	Privat	Concertat	N
Total	64	5	31	900
Primaris incomplets	84	1	15	174
Primaris complets	69	4	28	311
Secundaris complets	62	4	34	239
Universitaris	40	13	48	176

Estudi: Famílies andaluses davant l'educació dels seus fills

El rendiment per titularitat de centres no està clar que siga major als centres privats.

Mitjanes de rendiment per titularitat dels centres als 16 anys					
Titularitat	Comprensió lectora	Gramàtica i literatura	Matemàtiques	CC de la Natura	Geografia i Història
Pública	272	266	264	269	270
Privada	270	269	261	263	279

Font: Álvaro Marchesi, INCE 1997

5. Segregació per nivells de rendiment escolar

L'agrupació per nivells és un tema controvertit:

- Per al professorat: és bo separar per nivells els alumnes, aprenen millor en grups homogenis.
- Per a l'evidència científica: no és adequat separar per nivells, els estudis no demostren que s'aprenja més separant l'alumnat en grups homogenis; se sospita que és una qüestió de comoditat a les aules.

Un estudi d'Oakes (Estats Units) confirma que l'agrupament (homogeni) no iguala, reproduceix les desigualtats. Retarda l'aprenentatge dels més lents, baixa l'autoestima, el professorat subestima l'alumnat (especialment, de classe obrera).

L'escola concertada i privada té un efecte segregador; mentre que l'escola pública té la diversitat com a virtut.

Cas de la segregació escolar als Estats Units (Oakes)

Al segle XIX i davant l'escassa escolarització a l'escola secundària, es va proposar d'incloure a tots els i les joves en les mateixes aules.

Charles Eliot (Univesitat de Harvard) va proposar d'estandarditzar el currículum, oposant-se a la segregació.

Amb l'arribada massiva d'immigrants (1880-1920) i la seua escolarització es va produir una pèrdua del predomini dels WASP (blancs anglosaxons i protestants) en les escoles. I va ser l'inici del procés segregador considerant als immigrants com a persones culturalment inferiors.

Taylor, amb la seua divisió científica del treball, ajuda a que les escoles comencen a ser considerades fàbriques.

Hi ha una creença generalitzada, desmuntada per la comunitat científica, que els xiquets i xiquetes de classes socials distintes no aprenen ni treballen de la mateixa forma (*ganduls*).

Eixa creença provoca una segregació social, ètnica i econòmica amb el suport dels Test d'Intel·ligència afirmant que el 80% dels immigrants eren retardats.

6. Proletarització de l'ensenyament

Hi ha un debat sobre la professionalització i la proletarització de la funció docent.

Professionalització → expressió d'una posició social i ocupacional, de la inserció en un tipus de relacions socials de producció i de procés de treball.

Proletarització → procés que socava l'autonomia del professor, com a conseqüència de l'eliminació de la seua qualificació i del reforçament del control en la gestió i la destresa (ni posseeix els mitjans de producció ni controla el seu treball).

Els grups més proletaritzats són aquells que no van poder mantenir les seues prerrogatives, que van perdre autonomia.

Semiprofessions → grups assalariats, de les burocràcies públiques, amb nivells de formació similars als dels professionals liberals, però sotmesos al control i a l'autoritat dels seus superiors. Ací és on s'ubiquen els ensenyants.

Professionalització

La professió posseeix cinc característiques:

- **Competència**, el docent té una competència legalment reconeguda, però pot ser jutjat.
- **Vocació**, o realment refugi en no haver trobat res millor.
- **Llicència**, el docent té un camp acotat però no exclusiu, altres també poden ensenyar.
- **Independència**, són assalariats i altres agents educatius hi poden participar (Consells Escolars,...).
- **Autorregulació**, no té un codi ètic ni mecanismes per a resoldre conflictes interns. Només control en accés a la professió.

Proletarització

Proletari és aquell que ven la seua força de treball i produeix més del que rep, no té control sobre el seu treball ni autonomia per a realitzar-lo.

La proletarització és un procés prolongat pel qual un grup de treballadors perd el control sobre els seus mitjans de producció i l'organització de l'activitat.

El personal docent està sotmès a processos similars a la majoria de treballadors assalariats per això parlem de proletarització.

Procés de proletarització

- Aparició de la figura del director → pèrdua d'autonomia en la presa de decisions
- Regulació de l'ensenyament → especificació detallada de programes docents: matèries, metodologies, hores... → pèrdua de la capacitat de decidir sobre el resultat del seu treball → desqualificació del lloc de treball.

Els docents comparteixen trets d'ambdues situacions:

- **A favor de la proletarització** → creixement numèric, expansió del sector privat, retallada de la despesa social, regulació administrativa, baixos salaris.
- **A favor de la professionalització** → el treball docent es difícilment estandarditzable, ni es pot fragmentar en tasques, ni substituir per màquines, té el mateix nivell formatiu que els professionals liberals, creixent importància social de l'educació.

Tema 5. Desigualtats socials: gènere

Índex

1. Introducció.
2. Sexe, gènere i educació.
3. Coeducació.
4. Educació, mercat laboral i gènere.

1. Introducció

Actualment el gènere:

- És una variable de màxima importància en l'anàlisi dels processos socials.
- És un component sociològic bàsic per a identificar i comprendre les desigualtats socials i educatives.
- És una variable fonamental per a l'anàlisi de les posicions socials que s'ocupen a l'estructura social.

En l'actualitat cap investigació social té sentit si no es té en compte la variable gènere.

2. Sexe, gènere i educació

Existeix un debat intens sobre quina ha de ser l'estratègia per a aconseguir la igualtat real.

Una postura opina que l'accés al poder de les dones és l'única via per competir amb l'home (A. Valcárcel).

Una altra postura considera que és més important universalitzar la causa feminista, feminitzar l'home, que la dona no renunciï a la seua feminitat, que es comparteixen funcions i tasques als espais públics i privats (V. Camps)

L'objectiu clau del feminisme és:

- Transformar les relacions familiars,
- les funcions assignades a cada membre,
- especialment al rol de la dona: treball domèstic i maternitat.

També el feminisme suposa una lluita contra la família tradicional, defensant la maternitat voluntària i altres alternatives de vida.

El moviment feminista ha aconseguit fer veure la família com una institució patriarcal, creada culturalment, històrica.

Va sorgir en un moment de prosperitat i crisi de valors, als països pròspers, als anys 60-70, i s'ha considerat el moviment cultural més modern del segle.

En l'actualitat conviuen dos discursos:

- Un discurs públic, oficial i políticament correcte sobre la igualtat.
- Un altre de privat, no oficial i políticament incorrecte, que manté les diferències i les posicions de rols i estereotips de gènere.

No és difícil veure-ho als mitjans de comunicació, a les famílies, a l'escola...

Hi ha dos obstacles a destacar per a la igualtat (V. Camps):

- *En la vida privada*, continua la discriminació de la dona i es manté la divisió del treball molt tradicional, sense canvis notables.
- *En la vida pública*, l'accés de la dona a càrrecs públics i a llocs de major responsabilitat avança amb excessiva lentitud.

Continua vigent el discurs que:

- Associa a la dona al paper de la reproducció.
- La vincula a un model de **maternitat "a temps complet"**, i a una major capacitat per a la cura dels menors i... dels majors.
- Paral·lelament, hi ha un altre model de maternitat compartida amb carreres professionals intenses, una **maternitat "a temps parcial"**, que genera tensions com la "doble presència": la situació de duplicitat de funcions laborals i domèstiques en dones (L. Balbo).

L'avanç cap a la igualtat és un procés molt lent amb asimetries en la distribució del temps dedicat a tasques domèstiques i cura de persones.

Enquesta Ocupació del Temps	Homes	Dones
2009-2010	15'05"	30'15"
2002-2003	14'00"	31'00"

-

Les dones aporten més a la societat en tant que realitzen una funció social rellevant de cura de dependents.

2.1. Concepte sexe i gènere

Simone de Beauvoir (*El segon sexe*, 1949) diu que “no es naix dona, sinó que s’arriba a ser-ho”: és l’inici del debat.

Sexe: té una base biològica. És un *concepte biològic*.

Gènere: són les diferències d’origen social, les expectatives socials sobre el comportament considerat apropiat per als membres de cada sexe (Giddens). És un *concepte sociològic*.

Rol de gènere: és la manera de comportar-se atribuïda a un determinat gènere.

Identitat de gènere: fa referència a la part subjectiva, a l’element pel qual ens sentim, ens percebem i ens identifiquem internament amb un gènere concret.

2.2. Institució educativa i socialització del gènere

Socialització primària: suposa un repartiment diferenciat de rols i comportaments entre xiquets i xiquetes, una masculinitat i una feminitat diferenciades i amb expectatives prefixades.

La institució educativa contribueix indiscutiblement en aquesta transmissió de rols, per bé que hàgim passat d’una escola segregada a una altra escola mixta.

M. Subirats diu que la coeducació és anar més enllà d’ajuntar xiquetes i xiquets a l’escola.

Receptes per a la coeducació:

- Pla de treball per a modificar pautes sexistes.
- Crear mecanismes regulars per a la intervenció i el canvi de continguts i actituds.

L’anàlisi d’elements sexistes a l’escola passa per:

- Les relacions de poder i autoritat.
- L’ús del llenguatge oral i escrit.
- L’estudi del currículum ocult.
- La invisibilització del gènere femení.

Als anys 80 s’observen diferències de rendiment acadèmic amb millors resultats per a les xiquetes.

Les explicacions que van donar-se a aquest fenomen són:

- Assignació de més tasques en la socialització familiar → això suposaria més responsabilitat i autoorganització,
- Consciència de la discriminació al mercat laboral → implicaria major esforç als estudis.

Hem d’estar a l’aguait perquè el discurs de la segregació escolar (separar xiquets de xiquetes) es recolza en:

- Els millors resultats de les dones.
- En la distinta evolució cognitiva de xiquetes i xiquets.

No té fonament científic i amaga un discurs prou conservador.

Quan parlem de gènere i socialització no podem oblidar que existeixen, i conviuen, dos currículums:

- Currículum explícit → document que recull objectius, continguts, competències, metodologia...
- Currículum ocult → mecanisme d'aprenentatge i d'integració i assimilació de valors, creences i símbols. Forma part d'allò *no escrit* que s'aprèn i s'interioritza a les escoles.

Del sexisme i el currículum ocult en va parlar W. Jackson en la seua obra *La vida en las aulas* (1968), on va identificar pràctiques educatives que desenvolupen les diferències de gènere.

Identifica *elements* que formen part del procés d'ensenyament i aprenentatge *que es transmeten de forma oculta* i que configuren *estereotips* sobre els rols de gènere.

3. Coeducació

La coeducació es defineix com un mètode d'intervenció educativa que se sosté sobre el principi de la igualtat dels sexes i de la no discriminació per raó de gènere.

Els objectius són:

- L'eliminació de les relacions de poder d'un sexe sobre l'altre.
- La incorporació en igualtat de condicions de les realitats i la història de les dones i dels homes.
- La visibilització de les aportacions d'ambdós sexes al camp científic, cultural o polític.
- Procurar aconseguir la igualtat i reconèixer les diferències pròpies de cada gènere.

3.1. Tenim garantida l'educació igualitària?

Pareix que no del tot, perquè trobem indicadors en sentit contrari:

- Presència femenina majoritària als estudis superiors → escassa presència a les carreres tècniques i enginyeries (UPV → 36,5% i UPC → 30,9% de dones).
- La relació entre nivell d'estudis i ocupació no es compleix per a les dones.
- Les empreses valoren aspectes personals quan contracten dones (situació familiar, ajuda familiar...) i no per als cas dels homes.
- Desigualtats salarials → a major nivell educatiu, més bretxa salarial (10-30%).

En el procés de socialització les dones tenen un paper més secundari, de suport, relacionat amb els àmbits social i familiar, per això els seus estudis estan vinculats a ciències de la salut, ciències socials i jurídiques.

També s'observa que a menor qualificació es produeixen majors diferències (Formació Professional).

A nivell familiar, el tema de la igualtat encara està per desenvolupar. Encara es manté la idea que la dona ha de liderar el treball domèstic i l'home el treball mercantil.

El sistema patriarcal assigna als homes els treballs més importants i a les dones les posicions de subordinació o dependència.

Als mitjans de comunicació passa el mateix: s'hi reafirma la visió patriarcal i el paper secundari de la dona (anuncis, pel·lícules, programes...) i reforcen una educació diferenciada.

No hem d'oblidar que la coeducació no es donarà si la ideologia i la pràctica educativa no par- teixen de la igualtat efectiva.

Hi ha estudis sociològics que afirmen que es manifesten comportaments distints entre xiquetes i xiquets:

Les xiquetes són més disciplinades, treballadores i constants, presenten un diferent rendiment escolar conforme creixen i segons la classe social de pertinença, mentre que els xiquets són més atrevits, actius i crítics.

I aquesta diferència justifica i reafirma una educació i uns rols diferenciats.

4. Educació, mercat laboral i gènere

Un tret peculiar del professorat és la incorporació, de forma massiva, de la dona a la docència, fins a superar l'home. Allò ha sigut una fita molt important per a la dona però no ha sigut prou per a aconseguir disminuir la desigualtat.

Es dona una situació de superioritat aritmètica però d'inferioritat geomètrica: "Ocupen les po- sicions inferiors del sistema educatiu: infantil i primària; també les posicions amb menys poder".

I això té com a conseqüències: no tant el prestigi com la intensificació del treball, el salari i el poder.

L'escolarització obligatòria és quasi similar per gènere. Però trobem diferències a partir de l'edu- cació postobligatòria.

Si bé es dona un major rendiment educatiu de les dones, no hi ha un canvi en les seues prefe- rències educatives en dècades.

Alumnado en Enseñanzas no universitarias por sexo y titularidad del centro. Curso 2016-2017

	Alumnado	Sexo ⁽¹⁾		Titularidad/Financiación		
		% Hombres	% Mujeres	% Centros públicos	% Ens. Concertada ⁽²⁾	% Privada no concertada ⁽²⁾
Enseñanzas de Régimen General	8.127.832	51,7	48,3	67,6	25,9	6,6
E. Infantil	1.775.264	51,6	48,4	63,3	25,7	10,9
Primer ciclo E. Infantil ⁽³⁾	457.224	52,0	48,0	51,4	15,1	33,4
Segundo ciclo E. Infantil	1.318.040	51,5	48,5	67,4	29,0	3,6
E. Primaria	2.940.226	51,6	48,4	67,8	28,4	3,8
E. Especial	35.962	63,4	36,6	58,1	41,7	0,2
ESO	1.884.223	51,3	48,7	65,5	30,8	3,7
Bachillerato	686.933	47,5	52,5	75,5	10,5	13,9
Bachillerato (presencial)	642.280	47,3	52,7	74,2	11,2	14,6
Bachillerato a distancia	44.653	51,2	48,8	95,6	-1,1	5,5
Formación Profesional	793.499	56,0	44,0	74,6	18,0	7,4
Ciclos Formativos FP Básica	69.299	71,1	28,9	76,3	23,5	0,2
Ciclos Form. G. Medio (presencial)	317.966	57,7	42,3	73,6	22,1	4,2
Ciclos Form. G. Superior (presencial)	328.319	54,2	45,8	74,1	14,9	11,0
Ciclos Formativos de FP a distancia	77.915	40,5	59,5	79,1	7,8	13,2
Otros Programas Formativos	11.725	69,3	30,7	66,5	14,3	19,3
Enseñanzas de Régimen Especial	845.020	38,1	61,9	91,5	-	8,5
Enseñanzas de Artes Plásticas y Diseño	28.366	38,0	62,0	89,0	-	11,0
Ciclos Form. G. Medio	3.299	52,3	47,7	91,8	-	8,2
Ciclos Form. G. Superior	13.747	38,2	61,8	93,8	-	6,2
EE. Superiores	11.320	33,0	67,0	82,4	-	17,6
Enseñanzas de Música	329.535	45,7	54,3	84,9	-	15,1
Enseñanzas Elementales	43.758	42,6	57,4	89,2	-	10,8
Enseñanzas Profesionales	45.805	46,4	53,6	91,5	-	8,5
EE. Superiores	8.878	58,5	41,5	78,5	-	21,5
Enseñanzas no regladas ⁽⁴⁾	231.094	45,9	54,1	83,0	-	17,0
Enseñanzas de Danza	35.690	10,0	90,0	65,6	-	34,4
Enseñanzas Elementales	4.987	7,1	92,9	76,3	-	23,7
Enseñanzas Profesionales	4.440	11,6	88,4	83,5	-	16,5
EE. Superiores	907	19,0	81,0	85,1	-	14,9
Enseñanzas no regladas ⁽⁴⁾	25.356	6,4	93,6	59,7	-	40,3
Enseñanzas de Arte Dramático	2.431	41,1	58,9	86,1	-	13,9
Master en EE. Artísticas	243	58,4	41,6	70,8	-	29,2
Enseñanzas de Escuelas Oficiales de Idiomas	438.871	33,6	66,4	100,0	-	0,0
Enseñanzas Deportivas	9.884	88,6	11,4	38,9	-	61,1
Enseñanzas E. Adultos carácter Formal	254.192	47,7	52,3	97,3	-	2,7
Enseñanzas E. Adultos carácter no Formal	250.657	30,1	69,9	99,1	-	0,9

(1) Datos del curso 2015-2016.

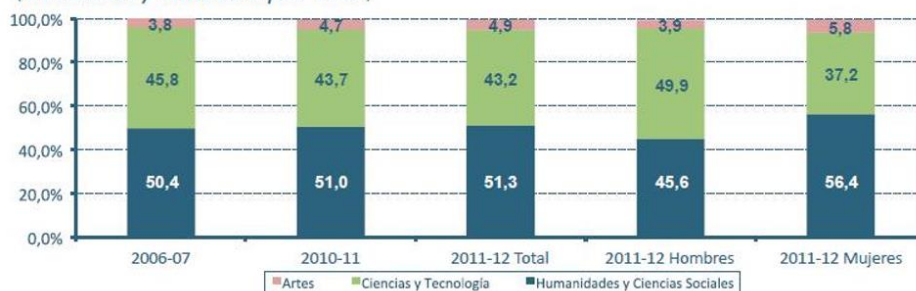
(2) Se ha estimado la distribución de la enseñanza privada en concertada y no concertada a partir de los datos del curso 2015-2016.

(3) Alumnado escolarizado en centros autorizados por las Administraciones Educativas. En enseñanza concertada se refiere a enseñanza que recibe algún tipo de subvención.

(4) Enseñanzas no conducentes a títulos con validez académica o profesional, impartidas en escuelas reguladas reglamentariamente por las Administraciones Educativas.

Font: Dades i xifres . MEC

Distribución porcentual del alumnado de Bachillerato según modalidad cursada (evolución y situación por sexo)

Font: Dades i xifres. MEC

D6.9. Distribución del alumnado de Ciclos Formativos de FP según sexo, por familia profesional (1)

	FP BÁSICA				GRADO MEDIO				GRADO SUPERIOR			
	Hombres	%	Mujeres	%	Hombres	%	Mujeres	%	Hombres	%	Mujeres	%
TOTAL GENERAL	28.456	71,4	11.411	28,6	202.554	57,0	152.566	43,0	186.464	52,3	170.056	47,7
Actividades Agrarias/Agraria	1.848	79,9	464	20,1	6.634	87,4	957	12,6	4.957	82,8	1.031	17,2
Actividades Físicas y Deportivas	0	-	0	-	6.448	80,4	1.570	19,6	15.060	81,5	3.422	18,5
Actividades Marítimo-Pesqueras	8	100,0	0	-	1.565	94,3	94	5,7	1.536	90,3	165	9,7
Administración/Administración y gestión	3.948	51,6	3.710	48,4	20.713	38,0	33.866	62,0	19.186	35,7	34.576	64,3
Artes Gráficas	142	55,9	112	44,1	2.058	62,6	1.232	37,4	1.036	52,4	942	47,6
Comercio y Marketing	993	49,4	1.019	50,6	6.368	42,9	8.489	57,1	11.387	50,9	10.989	49,1
Comunic. Imagen y Sonido/Imagen y Sonido	0	-	0	-	2.078	57,1	1.560	42,9	8.771	65,2	4.689	34,8
Edificación y Obra Civil	321	83,6	63	16,4	794	88,6	102	11,4	3.745	70,0	1.602	30,0
Electricidad y Electrónica	5.481	95,1	280	4,9	31.902	97,5	830	2,5	22.475	95,1	1.159	4,9
Fabricación Mecánica	2.812	96,6	98	3,4	12.205	97,3	345	2,7	7.510	90,9	754	9,1
Hostelería y Turismo	2.208	64,0	1.240	36,0	12.911	61,6	8.045	38,4	9.088	42,7	12.187	57,3
Imagen Personal	485	14,8	2.788	85,2	1.389	6,7	19.373	93,3	325	4,8	6.425	95,2
Industrias Alimentarias	106	63,9	60	36,1	2.254	46,9	2.548	53,1	1.064	51,5	1.004	48,5
Informática/Informática y Comunicaciones	4.845	80,1	1.200	19,9	27.118	90,6	2.825	9,4	34.994	86,5	5.441	13,5
Madera y Mueble/Mad. Mueble y Corcho	953	92,5	77	7,5	2.774	93,9	181	6,1	614	78,8	165	21,2
Mant. y Serv. a la Producción/Inst. y Mant.	146	98,6	2	1,4	12.991	98,2	234	1,8	10.418	84,6	1.890	15,4
Mantenim. de Vehículos Autopropulsados	3.983	98,0	81	2,0	28.396	98,1	560	1,9	10.144	97,2	294	2,8
Química	0	-	0	-	1.370	43,4	1.790	56,6	3.610	49,1	3.740	50,9
Sanidad	0	-	0	-	19.335	28,1	49.514	71,9	11.147	27,1	29.964	72,9
Servicios Socioculturales y a la Comunidad	33	27,3	88	72,7	2.969	14,5	17.488	85,5	6.264	11,6	47.933	88,4
Textil, Confección y Piel	114	49,8	115	50,2	153	13,8	957	86,2	156	12,4	1.105	87,6
Vidrio y Cerámica	30	68,2	14	31,8	37	88,1	5	11,9	16	84,2	3	15,8
Artesanías	0	-	0	-	0	-	0	-	56	57,1	42	42,9
Energía y Agua	0	-	0	-	0	-	0	-	2.510	90,3	270	9,7
Seguridad y medio ambiente	0	-	0	-	35	97,2	1	2,8	395	59,9	264	40,1
Industrias Extractivas	0	-	0	-	57	100,0	0	-	0	-	0	-

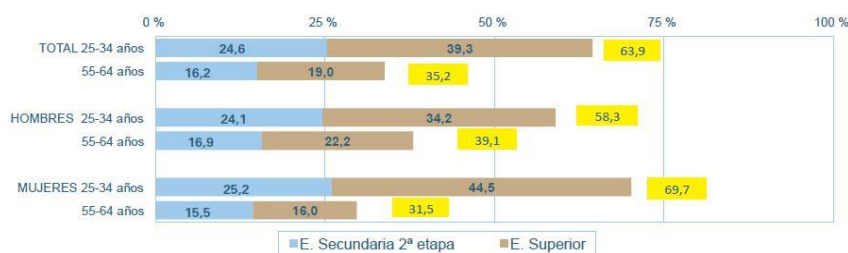
(1) Incluye el alumnado de enseñanza presencial (régimen ordinario y de adultos) y enseñanza a distancia, agrupando los ciclos LOGSE y LOE.

Font: Dades i xifres. MEC

Los resultados educativos de la población

La población que completa la educación post-obligatoria

Porcentaje de población de 25-34 años y de 55-64 años con nivel de formación de 2ª etapa de E. Secundaria y E. Superior. Año 2012

Fuente: Encuesta de Población Activa. INE.

Alumnat matricul·lat en titulacions universitàries segons gènere i branca de coneixement al sistema espanyol. Curs 2009-2010

	% Dones	% Homes
Arts i humanitats	61,4	38,6
Ciències	56,8	43,2
Ciències de la Salut	72,1	27,9
Ciències Socials i Jurídiques	62,0	38,0
Enginyeria i Arquitectura	26,8	73,2

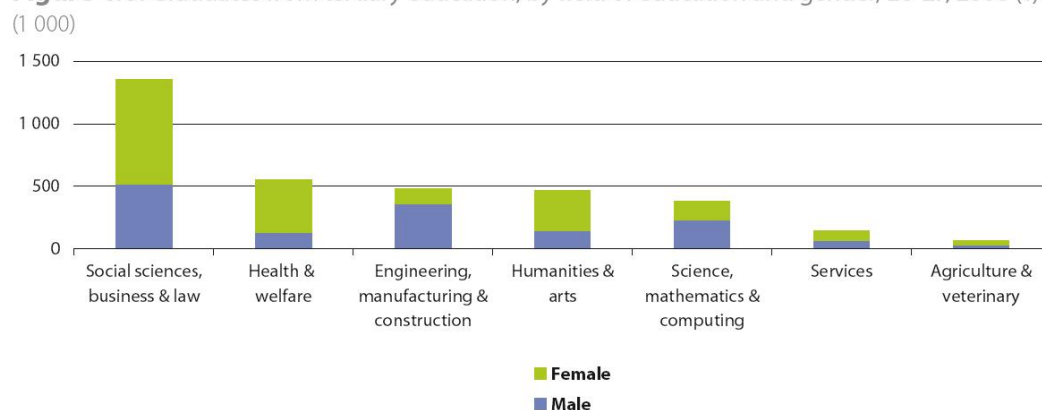
Font: Dades i xifres. MEC

Población según tipo de estudios completados

	Valores absolutos			Porcentajes		
	Total	Varones	Mujeres	Total	Varones	Mujeres
TOTAL	7.833.967	3.919.830	3.914.137	100%	100%	100%
Derecho	454.004	233.995	220.009	5,8	6,0	5,6
Magisterio, Educación Infantil...	790.574	207.337	583.237	10,1	5,3	14,9
Ciencias Sociales	1.693.710	657.723	1.035.987	21,6	16,8	26,5
Artes y Humanidades	573.554	223.342	350.212	7,3	5,7	8,9
Informática	270.358	172.282	98.076	3,5	4,4	2,5
Ingenierías	480.993	398.826	82.167	6,1	10,2	2,1
Formación Técnica e Industrias	1.480.354	1.209.945	270.409	18,9	30,9	6,9
Ciencias	343.330	176.543	167.787	4,4	4,5	4,3
Arquitectura o Construcción	174.194	125.830	48.364	2,2	3,2	1,2
Agricultura, Ganadería, Pesca; Veterinaria	88.777	63.952	24.825	1,1	1,6	0,6
Salud, Servicios Sociales	984.473	265.581	718.892	12,6	6,8	18,4
Otros Servicios	499.646	185.474	314.172	6,4	4,7	8,0

Font: Dades i xifres. MEC

Figure 4.6: Graduates from tertiary education, by field of education and gender, EU-27, 2006 (1)

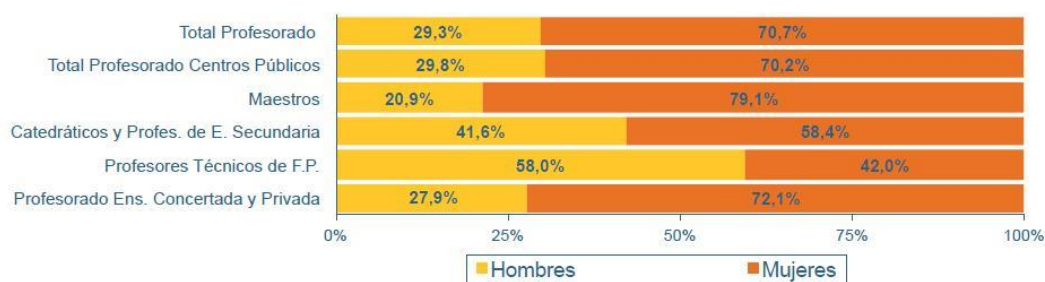

(1) Estimates.

Source: Eurostat (educ_grad5)

Profesorado

Distribución del profesorado de EE. de Régimen General no universitarias por sexo. Curso 2011-2012

Font: Dades i xifres. MEC

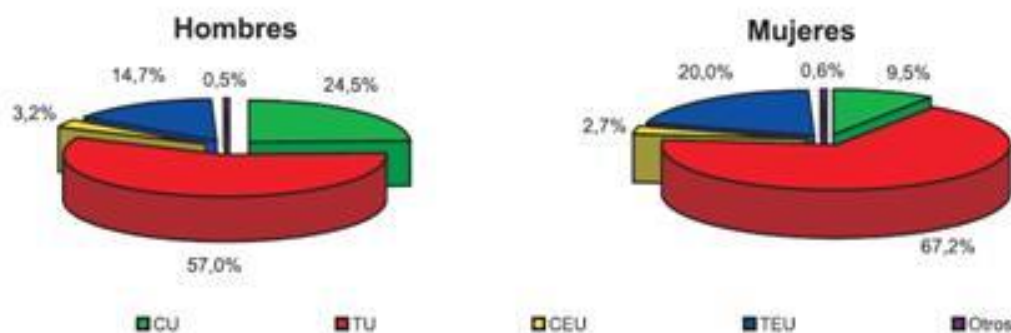
Personal Docente e Investigador

Evolución del Personal Docente e Investigador universitario (PDI)

	2009-10		2008-09		2007-08	
	Total	% de mujeres	Total	% de mujeres	Total	% de mujeres
TODAS LAS UNIVERSIDADES	110.287	37,2%	107.930	36,6%	105.034	36,4%
Universidades Públicas	100.600	36,8%	98.622	36,2%	96.462	36,0%
Personal Funcionario	50.905	34,3%	51.054	33,8%	51.262	33,9%
Catedráticos/as de Universidad (CU)	9.850	16,8%	9.238	15,3%	9.075	15,0%
Titulares de Universidad (TU)	30.798	38,1%	30.059	37,3%	28.509	37,1%
Catedráticos/as de Escuela Universitaria (CEU)	1.555	30,2%	1.776	30,6%	1.973	31,8%
Titulares de Escuela Universitaria (TEU)	3.406	41,6%	9.568	41,3%	11.480	41,4%
Otros	296	35,5%	413	34,4%	225	28,9%
Personal Contratado	49.695	39,4%	47.568	38,8%	45.200	38,3%
Universidades Privadas	9.687	40,9%	9.308	40,6%	8.572	41,2%

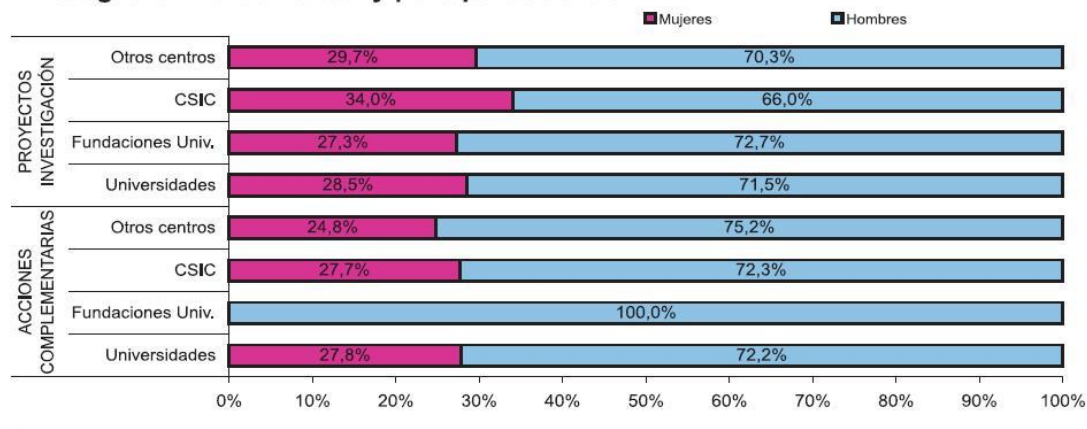
Font: Dades i xifres. MEC

Distribución del profesorado funcionario por sexo. Curso 2009-2010

Font: Dades i xifres. MEC

Distribución por sexo del investigador principal en el PN de Proyectos de Investigación Fundamental y por tipo de centro

Font: Dades i xifres. MEC

Com a conclusió podem afirmar que s'ha produït una clara feminització del sector docent

No obstant això, no s'ha aconseguit reduir la desigualtat en tant que s'ha provocat una situació de segregació vertical i horitzontal que ha fet que les dones ocupen els llocs de treball de menys poder i els més inferiors en l'estructura ocupacional docent. Allò comporta una sèrie de conseqüències com són:

- Intensificació del treball → en infantil i primària, cursos complets, major intensificació, menors interrupcions i descansos.
- Salari → menor salari en aquests cicles, majors absències per cura de familiars (menor antiguitat).
- Poder → menor participació en els càrrecs de gestió (implica menor salari).
-

Causes de la feminització

- Reproducció de rols diferenciats → el rol femení és més secundari, més de suport que de liderat...
- El sistema educatiu i la família, com a agents reproductors de rols, porten les dones a matricular-se principalment en carreres relacionades amb la salut i les ciències socials (segregació horitzontal). D'altra banda, si es reparteix el treball domèstic la dona segueix "liderant-lo" (en una relació de 2/1).
- Imatge social: les dones ocupen les professions desprestigiades, que prèviament han sigut abandonades pels homes i ocupades per les dones.

Comportament de les taxes d'activitat i ocupació

Les estadístiques d'ocupació ens mostren que a major nivell d'estudis existeixen més possibilitats de trobar feina, sense entrar a valorar la qualitat del treball trobat.

Existeix una relació clara entre el nivell formatiu i l'ocupació:

- Directa per als homes, ja que el mercat els valora segons criteris professionals,
- Però per a les dones no està clara, en valorar qüestions personals (si està casada, si té fills, si té ajudes familiars...) → això explica l'escassa presència en llocs directius.

Al sector públic, aquesta desigualtat de gènere, es comporta diferent en no discriminar ni per gènere ni per edat, en tant que l'accés és en base a criteris d'igualtat, mèrit i capacitat. La menor discriminació del sector públic és la raó que hi hagi més presència de dones.

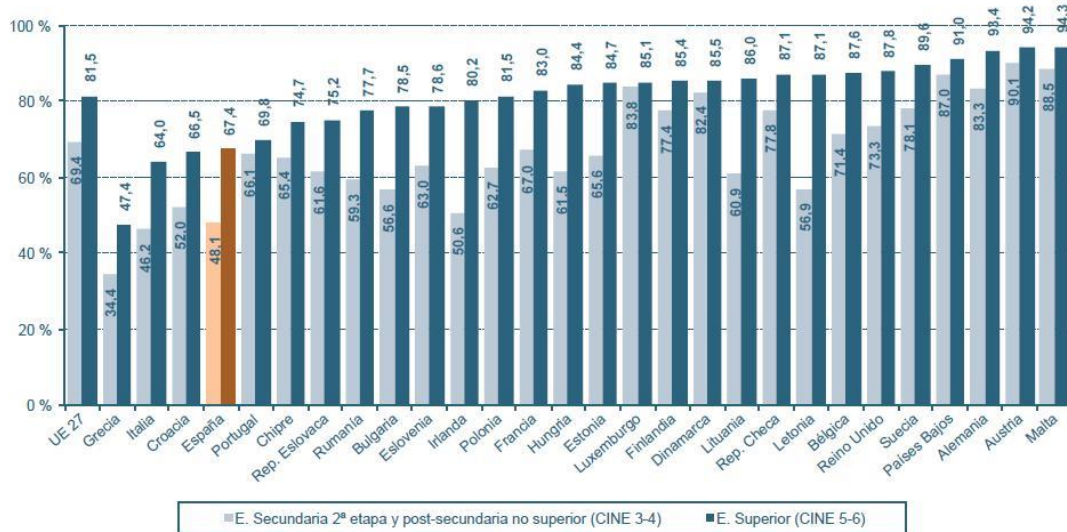
El retard en la incorporació de la dona al mercat de treball va ser una circumstància que la condicionarà definitivament.

Taxes d'activitat segons gènere per a persones de 16 i més anys. 1T 2018 EPA

	% Ambdós sexes	% Dones	% Homes
Taxa d'activitat	58,46	52,94	64,29

Font: Enquesta de Població Activa. INE

Tasa de empleo de la población de 20-34 años graduada en los 3 últimos años⁽¹⁾, por nivel educativo. Países Unión Europea. Año 2012

(1) Porcentaje de graduados en Educación Secundaria segunda etapa, postsecundaria no superior o Superior (CINE 3-6) entre 20 y 34 años que no realizan estudios, se han graduado entre 1 y 3 años antes y están ocupados.
Fuente: Encuesta Europea de Población Activa (Labour Force Survey). Eurostat.

Tasas de actividad y de paro de la población de 25 a 34 años de edad, según nivel de formación alcanzado

	Tasas de actividad		Tasas de paro		
	2012	2008	2012	2008	Diferencia
TOTAL	88,6	87,3	28,3	12,0	16,3
E. Primaria e inferior	75,9	75,5	46,5	23,2	23,3
E. Secundaria 1ª etapa	89,2	85,9	36,4	15,7	20,6
E. Secundaria 2ª etapa	87,8	87,4	27,8	11,2	16,7
E. Superior	91,4	90,8	19,8	8,0	11,8

Fuente: Encuesta de Población Activa. INE.

Índices de salarios por hora, según nivel de formación alcanzado. Año 2011

	Total asalariados			Asalariados de 25-34 años		
	Total	Hombres	Mujeres	Total	Hombres	Mujeres
TOTAL	100,0	105,4	93,7	100,0	103,6	96,1
E. Primaria e inferior	72,9	78,6	62,2	73,4	76,6	66,4
E. Secundaria 1ª etapa	76,8	83,6	66,0	82,7	89,8	71,3
E. Secundaria 2ª etapa	90,2	99,7	79,4	88,8	97,2	79,0
E. Superior	126,3	135,0	118,4	116,2	120,6	112,6

Fuente: Encuesta de Condiciones de Vida. INE.

Desigualtats existents en l'ocupació de les dones

1. El treball assalariat es presenta com a extensió de les activitats domèstiques (cura de xiquets i xiquetes, de majors, de malalts, de dependents...).
2. Segregació horitzontal: és la situació que mostra una major concentració de dones en determinats sectors i llocs de treball.
3. Segregació vertical: és la situació que mostra una menor presència femenina en posicions elevades de la jerarquia laboral.
4. Menor remuneració i diferents condicions de treball, major precarietat.

1. Treball assalariat com a extensió de les activitats domèstiques

Tradicionalment, al sistema patriarcal, el treball familiar s'assigna a la dona per la via del procés de socialització.

El recorregut vital de la dona, normalment, estarà condicionat per:

- Les fites dels seus marits.
- Les necessitats dels fills o dels avis.
- Treball professional serà quelcom secundari i provisional, vinculat amb el treball de la llar; no serà l'element central en el seu projecte de vida, i quedarà condicionat a les necessitats familiars.

2. Segregació horitzontal

Situació que defineix la concentració de dones en algunes ocupacions i sectors, fonamentalment del sector serveis.

Produeix una situació de feminització i desclassament d'ocupacions.

Va acompanyada de concentració en els nivells retributius més baixos i estrats de qualificació inferiors.

A Espanya el 70% de les dones estan ocupades en agricultura, comerç, serveis personals i domèstics, educació i sanitat, i també tenen gran presència en el sector públic.

3. Segregació vertical

Indica com les dones ocupen un nombre molt inferior de llocs directius (*sostre de vidre*).

S'ha incrementat aquest percentatge de llocs directius, però ho ha fet en major mesura el de llocs subordinats.

Les dones que opten per categories professionals tècniques ho fan principalment en les mitjanes i tenen menor presència en les superiors.

A l'*Enquesta de Població Activa* apareix que tres de cada quatre dones d'aquests llocs s'han incorporat en àrees de subordinació (metge - infermera). Sols una quarta part ho han fet en sectors no feminitzats.

4. Menor remuneració i diferents condicions de treball

El procés d'incorporació al mercat de treball que es va iniciar als anys 70 va suposar una "reserva potencial de mà d'obra" (Moltó) en un mercat de treball segmentat. Allò explica la seua situació:

- En sectors en crisi.
- Retirades del mercat de treball abans que els homes.
- Amb formes d'ocupació atípiques (temporalitat, parcialitat, economia submergida...), més recentment.

Concepte de discriminació salarial → "quan posseint les mateixes característiques productives home i dona, semblants qualificacions, capacitats i experiència, aquesta rep un salari menor pel mateix treball", o "quan un home cobra un salari major que aquesta tenint els mateixos atributs productius".

A l'enquesta de salaris, per exemple, se'ns mostra una bretxa salarial del 25% entre homes i dones.

Desigualtats en l'ocupació de les dones

La normativa legal prohibeix expressament la discriminació i permet denunciar-la (*art. 14 Constitució Espanyola, arts. 2 i 17 Estatut dels Treballadors*)

Però existeixen possibilitats de discriminar difícilment denunciabls:

- Assignar categories diferents a tasques semblants.
- Fixar retribucions diferents per a categories i branques d'activitat feminitzades.
- Assignar gratificacions inferiors per a les dones (decisió arbitrària de l'empresari),

- Menor valoració de les habilitats i les característiques femenines.

Però hem de tenir en compte que...

“La regulació antidiscriminatòria afecta NOMÉS les dones que treballen en el mercat regulat i formal però...

...què passa amb les que estan en el mercat secundari?”

Tema 6. Desigualtats socials: ètnia

1. Introducció.
2. Immigració, escola i diversitat cultural.
3. Claus per a comprendre la immigració.
4. Diversitat cultural i integració dels immigrants.
5. Educació i diversitat cultural.
6. La diversitat cultural a l'escola. Política educativa multicultural.

1. Introducció

En aquest tema veurem:

- Elements teòrics per a comprendre la relació entre diversitat cultural i educació → des del fenomen de la incorporació d'alumnes estrangers a l'escola.
- Claus per a entendre la complexitat del fenomen migratori.
- De quina forma responen les societats receptores.
- Elements analítics per a observar i reflexionar sobre el tractament de la diversitat cultural.

2. Immigració, escola i diversitat cultural

La visibilització de la immigració és un element clau en les societats occidentals però NO és una novetat, vé d'antic.

La immigració és un fenomen global que està vinculat a la mercantilització de les relacions internacionals i a la fractura entre països rics i pobres.

La mobilitat de treballadors i treballadores és l'**element clau**: països que busquen mà d'obra estrangera i treballadors i treballadores que emigren per a buscar treball.

L'emigració es produeix en un món amb una organització política entorn de l'**Estat-Nació**. Aquesta idea genera el desenvolupament d'aparats institucionals que regulen:

- L'accés al territori i l'adscripció a una comunitat política nacional.
- El reconeixement de drets i deures i l'accés a determinats recursos.

- La socialització segons unes pautes culturals homogènies que permeten l'acceptació i la identificació amb la comunitat de referència.

L'escola realitza una funció de construcció d'identitats nacionals (socialització política).

De l'Estat-Nació depèn:

- L'abast i l'extensió dels drets de ciutadania.
- També la integració dels immigrants, segons com s'hi gestiona l'accés.

3. Claus per a comprendre la immigració

Hi ha un discurs públic, amplificat pels mitjans de comunicació, ple d'alarmismes i ingenuïtats, exemple d'una simplificació d'una realitat complexa.

"Allau del sud", "costos d'obrir les fronteres", "perill de la nostra cultura", "inseguretat"...

Tot allò és producte del desconeixement i articula una resposta a la defensiva...

Els fluxos migratoris depenen de:

- La interdependència creixent dels Estats.
- Els conflictes bèl·lics o polítics.
- Les dinàmiques econòmiques.
- Les cultures i evolucions de la població mundial.

S'ha de destacar tres grans grups de factors darrere de la configuració del fenomen migratori: demogràfics, econòmics i culturals.

3.1. Factors demogràfics

L'ONU estima que al món hi ha vora 6.000 milions d'habitants, dels quals més del 80% es troben als països en vies de desenvolupament.

S'està produint un creixement molt dispar entre el Nord i el Sud (Naïr, 1998) durant el període 1995/2050:

- La població al Nord es reduirà.
- Es produirà un creixement net a escala mundial gràcies al Sud.
- La taxa anual mundial és de l'1,1%, però a Europa és del -0,3%.

Així la immigració permet a països com Espanya:

- La reactivació demogràfica.
- El rejuveniment poblacional, tan necessari per mantenir les cotitzacions.

Per això és important que la població immigrant s'integre de forma estable i accedesca als drets de ciutadania.

3.2. Factors econòmics

La causa principal de les migracions són les diferents condicions de vida (Nair, 1998):

“El 15% de la població posseeix el 80% de la riquesa”.

L’FMI aplica polítiques de reajustament que provoquen condicions precàries al mercat de treball.

La globalització és l’esdeveniment que mobilitza tots els factors productius, inclòs l’humà, amb la qual cosa el treball es mundialitza.

Les polítiques migratòries emfatitzen el control per davant de la integració i la igualtat de drets, creant així “ciutadans de segona”.

Les migracions tenen efectes positius per al Nord:

- Aportacions netes de capital i de personal qualificat.
- Generació d’impostos.
- Reserva demogràfica.

Però alhora les migracions tenen efectes negatius per al Sud:

- Emigració sense retorn.
- Desestructuració a les dinàmiques tradicionals.
- Pèrdua de capital humà.

“...el Sud exporta el que necessita...” (Nair, 1998).

L’ONU estima que entre el 2000 i el 2025 la Unió Europea necessitaria 159 milions d’immigrants i els Estats Units uns 150 milions per a garantir l’ocupació i pal·liar els efectes de l’envelliment poblacional.

La migració és un procés duríssim per al migrant:

- Elevat risc.
- Futur incert.
- Es converteix en delictes.
- Reclusió dels migrants als sectors més precaris.
- La preeminència del dret de nacionalitat sobre el de ciutadania provoca una *ciutadania de segon ordre* i consagra la discriminació entre nadiu (posseïdor de drets) i immigrant (amb drets restringits).

3.3. Factors culturals

Les cultures no són illes, són construccions en contacte, que interaccionen contínuament.

Les societats receptores o d'origen són conjunts plurals on conviuen diverses cultures, encara que en predomine una.

Quan arriba un immigrant es produeix un procés de resocialització cultural, que genera una tensió (assimilació, desarrelament...) però, també, un enriquiment cultural.

L'experiència migratòria suposa un procés de reinterpretació de pautes culturals i identitàries.

La identitat és construïda i emmotllable, per tant, es veurà afectada pel clima vers la diversitat i per les expectatives del migrant.

La immigració reactiva l'ètnicitat, suposa la inserció de l'altre al "nostre" territori i genera la dualitat "immigrant–autòcton".

Doble funció social de l'ètnicitat:

- Adjudica estatus, a l'interior del grup.
- Regula les relacions interètniques-normes, a l'exterior del grup i, en alguns casos, pot derivar en processos de segregació.

4. Diversitat cultural i integració dels immigrants

Existeixen diversos processos d'integració. Són models de convivència que van des de l'assimilació a la convivència intercultural passant per l'aparició de guetos i els fenòmens de racisme i xenofòbia.

L'anàlisi dels models de tractament de la diversitat cultural passen per observar:

- Les relacions intergrupals.
- El manteniment de la identitat de les minories.

4.1. Assimilació cultural

Procés que propugna l'adequació de l'immigrant a la societat receptora, eliminant la diferència cultural.

Aquest model es desplega mitjançant un sistema escolar unificat.

Suposa la ruptura amb el grup d'origen i amb les seues arrels.

Pot generar experiències de desarrelament o conflicte personal.

Crítiques:

- Abandó de la identitat ètnica i acceptació de la dominant com a condició per a la integració.
Touraine diu que *l'adequació no implica integració* (fenomen de les *banlieues* en 2005).
- L'esforç de la integració ha de fer-se per la comunitat ètnica però... què passa si la societat receptora no té voluntat?

4.2. Separació cultural

Procés que es produeix quan la immigració provoca un sentiment d'amenaça. Es considera com un **germen de problemes socials**: pèrdua de la identitat nacional, augment de problemes socials, por a la vulnerabilitat econòmica i social, desconfiança davant ideologies i formes d'interpretar el món diferents.

Aquest model qüestiona la capacitat d'assimilació cultural.

Per alleujar aqueixa por, aquest model, opta per assegurar les condicions de marginalitat d'aqueixes comunitats. Es tracta d'una solució inversa a l'assimilació: defensa la *guetització* dels migrants. Respecta la pluralitat però sense comunicacions, des de la distància, reproduint condicions de dominació.

Es tracta d'una estratègia defensiva que està connectada amb fenòmens d'exclusió i marginació.

4.3. Marginació

Els processos migratoris generen un elevat risc d'exclusió. Els factors que provoquen risc d'exclusió (Tezanos) són:

- Familiars: desarrelament familiar, manca d'habitatge...
- Personals i culturals: idioma, cultura → provoca estigmatització, repudi...
- Laborals: precarietat, atur i sinistralitat laboral.
- Socials: guetització, segregació educativa...
- Polítics: absència del dret al vot i a la interlocució política...

Aquests factors provoquen exclusió social. La resposta dels col·lectius d'immigrants és defensar-se i busquen suport al seu grup i arrels.

Si es sancionen aquestes pràctiques col·lectives es produeix una situació de marginació que pot derivar en la pèrdua d'esperança per poder integrar-se.

4.4. Integració

Aquest procés suposa una defensa del dret a la diversitat, respectar la cultura dels distints grups d'una societat permetent que es mantinguen els trets diferencials de tots els grups culturals.

També potencia la pluralitat com a valor compartit i la interacció entre les diferents cultures.

Suposa ajustar la convivència entre autòctons i forans i garantir la participació en igualtat de condicions.

5. Educació i diversitat cultural

La presència d'immigrants presenta tints de normalitat en tant que la convivència és quotidiana.

La normalització de les relacions és un pas fonamental amb l'arribada dels fills i la seva integració escolar.

Però com reacciona la institució escolar?

5.1. Tractament de la diversitat cultural a l'escola

La cultura és una realitat heterogènia i la diversitat NO és passatgera, és característica de les societats complexes del món global.

L'escola, com a institució socialitzadora, té el repte —i l'obligació legal— d'acollir als menors en un context de diversitat cultural. Té com a responsabilitat transmetre visions no simplificadores d'aquella diversitat tractant de generar experiències de convivència intercultural.

El perill és que l'escola genere pràctiques que exclouen i converteixen la diferència cultural en factor de desigualtat:

- La segregació de menors immigrants en centres impedeix la relació intercultural.
- La consolidació d'estereotips simplificadors genera pràctiques discriminatòries.
- La invisibilitat de cultures minoritàries al currículum.
- El tracte discriminatori per part del docent, perquè considere conflictiu el menor.

5.2. Invisibilització de les cultures minoritàries

La diversitat de l'alumnat no encaixa en un model que imposa **una cultura com a legítima**: "nacionalisme metodològic" que homogeneïtza i classifica l'alumnat segons la nacionalitat.

És molt comú que el currículum ignore les cultures minoritàries o que mostre els estereotips enfront de la cultura dominant.

Les claus de l'anàlisi de com es tracta les minories culturals als textos (Van Dijk) són:

- Exclusió: no apareixen els immigrants.
- Diferència: o apareixen recalcant les diferències que els separen del model dominant.
- Estereotip: representacions estereotipades.
- Característiques negatives.
- Exotisme: diferències positives relacionades amb l'exotisme.
- Negació del racisme: com quelcom del passat.

També es pot trobar que aparega l'*Efecte Pigmalí* (Rosenthal i Jacobson), és a dir, les expectatives del professorat es converteixen en un tracte diferencial a l'alumnat, molt vinculat als estereotips simplificadors.

5.3. Reconeixement de la diversitat cultural

AL mateix temps també sorgeixen iniciatives que pretenen una adequada incorporació d'aquests menors, tractant d'introduir la diversitat cultural com a part de la dinàmica escolar.

Així es genera un debat enfrontat entre:

- Polítiques educatives de redistribució.
- Polítiques educatives de reconeixement.

5.3.1. Polítiques educatives de redistribució

Són les polítiques educatives caracteritzades per afrontar les desigualtats estructurals amb:

- Mesures de reforç.
- Mesures d'adaptació curricular.

Busquen compensar les deficiències per a possibilitar la posterior incorporació.

El problema que tenen és que genera un fons assimilacionista.

També pot tenir un risc d'associar la *diferència* com si fora un *dèficit*

5.3.2. Polítiques educatives de reconeixement

Aquestes polítiques educatives fomenten l'encontre i la comunicació intercultural, possibilitant les particularitats culturals i el coneixement mutu.

El problema que pot aparèixer és la falta d'estratègies de compensació, és a dir, no afronta les desigualtats i impedeix la igualtat d'oportunitats.

6. Diversitat cultural a l'escola. Política educativa multicultural

El reconeixement de la diversitat cultural ha tingut un recorregut, des del passat segle XX, que ha anat des de l'assimilacionisme (principis de segle) al multiculturalisme (des dels anys 60).

Les polítiques educatives multiculturals han seguit la idea d'abastar un doble objectiu:

- La igualtat d'oportunitats.
- El respecte a la diversitat cultural.

Seguint Mc Carthy trobem una triple tipologia de polítiques educatives:

Tipus de polítiques educatives de Mc Carthy	Població objectiu	Supòsits
Model de comprensió cultural	Majoria	Sensibilitat i apreciació de les diferències. Enriquiment cultural. Valoració positiva de les diferències. Fora prejudicis

<i>Model de competència cultural</i>	<i>Minoria</i>	<i>Preservació de la llengua i identitat cultural. Competències transculturals, programes bilingües, ponts entre comunitats</i>
<i>Model d'emancipació cultural</i>	<i>Majoria - minoria</i>	<i>Currículum multicultural. Incrementar l'èxit escolar i millorar el futur de la minoria. Reconstruccionisme social</i>

6.1. *Model de comprensió cultural / compensació*

Aquest model parteix de la necessitat de mesures de tipus compensatori (grups de diversificació, de reforç, adaptacions curriculars individuals, compensatòria...).

Per exemple: “aules d’acollida” que són espais SEPARATS de treball per a abastar el nivell exigit, de forma temporal. Existeix el risc de perversió del model si no es persegueix la inclusivitat: mesures segregadores que provoquen aïllament.

Aula d’acollida / Aula normalitzada (??)

A aquest model se li critica que planteja la interculturalitat com a estat carencial, com a necessitat educativa especial, identificant la cultura minoritària com una dificultat amb el risc afegit que pot reproduir estereotips i prejudicis socials.

6.2. *Model de competència cultural. Visibilització de les diferències a l’escola*

Aquest model pretén visibilitzar les diferències elaborant programes educatius bilingües o garantint competències transculturals.

És una pràctica comuna d’aquest model celebrar el “Dia de la diversitat” on es treballa des de diferents matèries les distintes cultures o dimensions d’altres realitats (pobresa, guerra i pau, per exemple).

El problema que presenta és que el caràcter festiu i d’excepcionalitat pot suposar una forma de tranquil·litzar consciències o d’exotisme folklòric.

Per exemple: El “Dia de la cultura xinesa” proposa exigir als alumnes xinesos aportar alguna cosa de la seua cultura; això ja genera “l’exposició dels diferents públicament” com si foren un objecte de curiositat.

És millor pràctica que tot l’alumnat expose alguna cosa rellevant de la seua cultura ja que això potencia l’aprenentatge de la diversitat i no de la diferència.

6.3. *Model d'emancipació cultural. La interculturalitat com a part del currículum i de l’organització escolar*

Només podrà aconseguir-se l'èxit escolar i social de les minories amb un currículum intercultural perquè, d'aquesta manera, es reduiria el desajust acadèmic de les minories.

L'enfocament intercultural hauria de plantejar-se:

- Reconfigurar la dinàmica organitzativa del centre.
- Un canvi de perspectiva del currículum.

Suposa partir de *l'anàlisi de la realitat del context* on s'ubica el centre:

- Cultures presents.
- Nivell econòmic.
- Condicions de vida.
- Participació social.

Política educativa intercultural ha d'abordar la comprensió de la realitat social on s'ubica:

- Des de diferents perspectives culturals.
- Analitzant críticament la realitat.
- Evitant la perspectiva dominant, com a única i vertadera.
- Introduint dinàmiques de cooperació i encontre des de la diversitat.

En suma, es tracta d'adaptar currículums i materials a la diversitat.

Curriculum intercultural ha de:

- Respondre a la necessitat d'incloure les cultures silenciades.
- Introduir dinàmiques educatives de lectura crítica de la realitat (reescrivint les relacions internacionals i de dominació).
- Possibilitar experiències d'encontre i comunicació per a compartir significats, creences i pràctiques rellevants per als individus de la seua cultura.

La principal crítica que fa Mc Carthy als tres models de política educativa intercultural és:

“que es partisca d'un supòsit fals, en no conceptualitzar l'escola com a espai on es manifesten desigualtats, relacions de poder i de resistència”.

Annexos de pràctiques

Tema 1 – Activitat 1

El Periódico Ciudad de Alcoy

De què serveix la sociologia

Salvador Giner²

Els homes resolen els conflictes que volen i aparquen els que no els interessin.

Els estudis sociològics que solucionen problemes topen amb prejudicis i interessos creats.

“A l’hora de la veritat, no serveix de gaire la sociologia”, sentenciava Eduardo Mendoza l’altre dia en lacònic colofó a una columna periodística. Hi constatava l’excel·lent escriptor les nefastes conseqüències d’una batussa durant la celebració d’una festa popular en un poble de Catalunya. Berga, presumo. Al·ludia també a d’altres situacions de violència juvenil on ixen a relluir navalles.

Evocava el seu escrit uns factors el cúmul dels quals condueix, a parer seu, al desastre: inadaptació social, famílies trencades (se solen anomenar, i ell també ho fa, desestructurades: impressiona més), pèrdua de valors (no ens diu quins), policia inexperta, i així successivament. Afirmava que l’enumeració de tants factors esclareix moltes coses, però que al cap i a la fi, les navallades no poden reduir-se a eixa coincidència de factors. Per això conclouia el nostre autor que la sociologia de poc serveix per a impedir el mal.

El seu comentari representa un judici un poc superior al de la visió popular que es té de la sociologia. Una disciplina a què acudeixen els mitjans de comunicació, els polítics i el poders públics i privats perquè els indique quines són les causes de certs comportaments nocius i com podem posar-hi remei. Per la seua banda, la visió popular l’equipara quasi sempre al sondeig d’opinió —sobretot en intenció de vot— a causa de la massiva demanda que hi ha de l’ús d’aquesta tècnica, desenvolupada i refinada pels sociòlegs. Encara que únicament siga una, i no precisament la més fascinant de totes les que componen la panòplia d’eines sociològiques.

L’expressió que la sociologia “no serveix per res” pot entendre’s en el sentit pejoratiu que poc ens diu sobre la realitat que pretén explicar (la més complexa que es puga imaginar). Per fortuna, tal vegada no siga aqueix el significat de la simptomàtica frase, sinó un altre: per molt que ens revele la sociologia quines són les causes d’un esdeveniment, de res serveix perquè se li fa poc o cap cas. I això és distint. Aquest ja és un terreny més ferm. La frase lapidària comença així a entendre’s correctament. No serveix de molt perquè no se li faça cas. No perquè no sàpia ni ens previnga d’allò que plana sobre nosaltres.

---

² Catedràtic de Sociologia de la Universitat de Barcelona i President de l’Institut d’Estudis Catalans.

La solució d'aquells problemes que poden resoldre's gràcies a les recomanacions que elabora la tasca sociològica topa de vegades amb les barreres infranquejables del prejudici, l'interès creat, la ignorància dolosa i el cinisme. O amb la relegació de solucions en ares d'altres prioritats. Els homes resolen els problemes que volen resoldre i posterguen la solució dels que, a curt termini, no desitgen resoldre. Encara que en coneguen les conseqüències.

A més del servei públic que puga prestar si se li fa cas, la sociologia no és només medicina ni enginyeria social, si bé la versió utilitarista de la seua tasca és la que per a la majoria justifica la seua necessitat. En canvi, als sociòlegs els preocupen amb freqüència assumptes que manquen d'immediatesa.

Intenten també resoldre enigmes inútils per a la gent normal però fascinants per als mateixos sociòlegs (com succeeix en física nuclear, cosmologia, historiografia, filologia clàssica, filosofia i tants altres camps del saber): per què la civilització japonesa, i no pas les africanes o les hispanoamericanes, s'adaptà a la revolució industrial amb tant d'èxit; per què no hi ha hagut mai socialisme als Estats Units, malgrat ser un país occidental; si hi ha relació de causa efecte entre el calvinisme i el capitalisme; què fa inevitable l'oligarquia, fins al nucli de les democràcies, els sindicats i els partits.

Servir, servir, les hipòtesis que es posen en circulació per respondre a aquests enigmes sociològics només serveixen per fer-nos més cultes, per comprendre una mica més la condició i la societat humana. Les respostes i conjectures dels sociòlegs —les seues explicacions teòriques— no fan mal a ningú. Són útils només per aprovar l'assignatura. Això sí, posseeixen una exigència intel·lectual superior a la d'informar sobre el percentatge de vots emesos en unes eleccions municipals.

El que és greu és que, tot i saber com ser socialment útils, quan demostrem quelcom amb claredat i eficàcia, queda la cosa en l'aire. Nombrosos estudis sociològics han demostrat *ad nauseam* que una única variable, l'educació de les dones (ni tan sols la superior, la mera educació elemental), redunda en la pujada del nivell de vida d'un país, el desenvolupament de la democràcia, la igualtat entre els sexes, la longevitat dels seus habitants, i més béns col·lectius addicionals. Quants països pobres, als governs i responsables dels quals se'ls ha comunicat la contrastada i sòlida troballa, actuen en conseqüència?

Si volen els proporcione diversos exemples més: tenim la recepta sociològica per a resoldre el prejudici racial o apujar el capital humà al país. (No els la conte per a no avorrir-los, però els garantisc que és als llibres. I, evidentment, no tenim receptes per a tot: només per a algunes coses). No obstant açò, estan vostès disposats a sufragar les modestes despeses que posarien remei sociològic a alguns problemes apressants? O prefereixen invertir-los en fires colossals, operacions immobiliàries, armament i destrucció ambiental?

La veritat és que la sociologia serveix de bastant. Però també depèn de vostès perquè servisca.

1. Extrau les idees principals del text.
2. Per què serveix la Sociologia, segons l'autor, i amb quins problemes es troba?
3. Quins són, segons el teu criteri, els punts millor i pitjor argumentats.

Tema 1 – Activitat 2

C. Wright Mills: la imaginació social

Charles Wright Mills (1916-1962) se les va arreglar per commocionar amb quasi tot el que va fer. Fins i tot quan acudia a fer classe a la Universitat de Colúmbia a Nova York (sobre la seua moto; vestit amb samarreta, vaquers i botes) no podia evitar cridar l'atenció. Durant la dècada conservadora de 1950, Mills no solament vestia a contra corrent, també va escriure diversos llibres que posaven en dubte la majoria de les creences que quasi tots nosaltres donem per segures. Va ser un marxista nord-americà amb no pocs partidaris i enemics.

Des del punt de vista de Mills, la sociologia no és una empresa vana que poc té a veure amb la vida. Al contrari, mantenia que la sociologia és una manera d'escapar dels «paranys» de les nostres vides perquè ens mostra que la societat (no les nostres manies o defectes) és responsable de molts dels nostres problemes. Així, Mills afirmava que la sociologia transforma els problemes personals en assumptes públics i polítics. Per a Mills, «la imaginació social ens permet entendre la història i les vides de les persones, i les relacions que es creen entre totes dues dins la societat. Aqueixa és la seua tasca i la seua promesa...» (Mills, 1967:4; edició original de 1957).

En els següents extractes, Mills descriu tant el poder de la societat per a determinar les nostres vides individuals, com la importància de relacionar les nostres vides (biografies) amb la història i amb la societat:

Quan una societat es fa industrial, el camperol es converteix en un treballador; el senyor feudal desapareix o es converteix en un home de negocis. Quan les classes apareixen o cauen, un home és contractat o acomiadat; quan la taxa d'inversió s'eleva o disminueix, un home cobra nous ànims o s'afona.

Quan ocorre una guerra, un venedor d'assegurances es converteix en un artiller; un dependent d'una tenda, en un tècnic de radar; una esposa viu a soles; un xiquet creix sense pare. Ni la vida d'un individu ni la història d'una societat es poden comprendre sense entendre'ls tots dos.

Però, en general, els homes no defineixen els problemes que han de suportar en termes de canvi històric... El benestar de què gaudeixen, normalment, no l'imputen als alts i baixos de la societat en la qual viuen. Rarament són conscients de la complexa connexió entre les pautes de les seues pròpies vides i el discórrer de la història mundial. Els homes ordinaris normalment desconeixen que aquesta connexió tinga alguna cosa a veure amb el tipus de persona en què s'estan convertint, o amb la història que estan construint. No posseeixen el tipus de mentalitat necessària per a entendre el joc de relacions entre els homes i la societat, entre la biografia i la història, entre el self i el món...

El que necessiten [...] és certa disposició que els ajude [a veure] què està succeint en el món [...] i què és el que els està succeint a ells mateixos. A aquesta disposició [...] podem anomenar-la «imaginació sociològica». Mantingues sempre els ulls oberts a la imatge de l'home (la idea genèrica de la seua naturalesa humana) que està implícita en el treball de recerca que un està fent; i també a la teua visió de la història (la teua idea de com s'està fent la història). En dues paraules, en les teues recerques contínuament ajusta i reconsidera la teua visió sobre els problemes que

planteja la història, els problemes biogràfics, els problemes d'una estructura social on la biografia d'una persona i la història entren en contacte. Mantingues-te atent a les diferents formes d'individualitat i als grans canvis històrics. Utilitza les teues observacions i el que imagines com les claus per al teu estudi de la variabilitat humana [...] sigues conscient que molts problemes personals no es poden resoldre com a simples problemes, sinó que han d'entendre's en termes d'assumpes públics (i en termes dels problemes que sorgeixen arran dels processos històrics). Pensa que els problemes de la ciència social, quan es formulen adequadament, han d'incloure tant els problemes com els factors que els envolten, les biografies i la realitat històrica en la qual viuen les persones, així com el context de les seues complexes relacions. Dins d'aquest context es desenvolupa la vida dels individus i les societats; i dins d'aqueix context la imaginació sociològica troba la seua oportunitat per a millorar les vides de les persones (Mills, 1967). Aquest triple enfocament, biogràfic, històric i estructural, és el patrimoni de la sociologia (vegeu Bipul Kumar Bhadra, 1998).

Nota de l'autor:

Adoneu-vos que, en aquest extracte, Mills emprà els pronoms masculins per a referir-se a totes les persones. Resulta interessant (fins i tot irònic) que un crític declarat de la societat com Mills reflectisca fidelment els convencionalismes de la seua època pel que fa a utilització del gènere en els seus textos. Però Mills va escriure açò en la dècada de 1950, abans que el gènere fos un assumpte rellevant per a la sociologia.

1 Extrau les idees principals del text.

2 Quin és el concepte d'imaginació sociològica i en quin sentit el fa servir l'autor?

Tema 2 – Activitat 1

DECLARACIÓ UNIVERSAL DE LA UNESCO SOBRE LA DIVERSITAT CULTURAL

IDENTITAT, DIVERSITAT I PLURALISME

Article 1. La diversitat cultural, patrimoni comú de la humanitat

La cultura pren formes diverses al llarg del temps i de l'espai. Aquesta diversitat s'encarna en l'originalitat i la pluralitat de les identitats que caracteritzen els grups i les societats que componen la humanitat. Font d'intercanvis, d'innovació i de creativitat, la diversitat cultural és tan necessària per al gènere humà com la biodiversitat per als éssers vius. En aquest sentit, constitueix el patrimoni comú de la humanitat i ha de ser reconeguda i afermada en benefici de les generacions actuals i de les generacions futures.

Article 2. De la diversitat cultural al pluralisme cultural

Dins de les nostres societats, cada cop més diversificades, és indispensable assegurar una interacció harmònica i una voluntat de viure juntes de persones i de grups d'identitats culturals plurals, variades i dinàmiques. Unes polítiques que afavoreixin la inclusió i la participació de tots els ciutadans són garantia de cohesió social, de vitalitat de la societat civil i de pau. Definit així, el pluralisme cultural constitueix la resposta política al fet de la diversitat cultural. El pluralisme cultural, indissociable d'un marc democràtic, afavoreix els intercanvis culturals i l'expansió de les capacitats creatives que nodreixen la vida pública.

Article 3. La diversitat cultural, factor de desenvolupament

La diversitat cultural amplia les possibilitats d'elecció que s'ofereixen a cadascun de nosaltres; és un dels motors del desenvolupament, entès no solament com a factor de creixement econòmic sinó també com a mitjà perquè els individus i els grups accedeixin a una existència intel·lectual, afectiva, moral i espiritual més satisfactòria.

DIVERSITAT CULTURAL I DRETS HUMANS

Article 4. Els drets humans, garants de la diversitat cultural

La defensa de la diversitat cultural és un imperatiu ètic, inseparable del respecte de la dignitat de la persona humana. Aquesta defensa implica el compromís de respectar els drets humans i les llibertats fonamentals, especialment els drets de les persones que pertanyen a minories i els dels pobles autòctons. Cap persona no pot invocar la diversitat cultural per atemptar contra els drets humans garantits pel dret internacional, ni per limitar-ne l'abast.

Article 5. Els drets culturals, marc propici de la diversitat cultural

Els drets culturals formen part dels drets humans, que són universals, indissociables i interdependents. L'expansió d'una diversitat creativa exigeix la plena realització dels drets culturals tal com estan definits a l'article 27 de la Declaració Universal dels Drets Humans i en els articles 13 i 15 del Pacte Internacional Relatiu als Drets Econòmics, Socials i Culturals. Així, tota persona ha de poder expressar-se, crear i difondre les seues obres en la llengua que trie i especialment en la seua llengua materna; tota persona ha de tenir una educació i una formació de qualitat que respectin plenament la seua identitat cultural; tota persona ha de poder participar en la vida cultural que trie i exercir les seues pròpies practiques culturals, dins dels límits que imposa el respecte envers els drets humans i les llibertats fonamentals.

Article 6. Cap a una diversitat cultural accessible a tothom

S'ha d'assegurar la lliure circulació de les idees a través de la paraula i de la imatge, tot vetllant perquè totes les cultures puguin expressar-se i donar-se a conèixer. La llibertat d'expressió, el pluralisme dels mitjans de comunicació, el multilingüisme, la igualtat d'accés a les expressions artístiques, al saber científic i tecnològic —fins i tot en forma digital— i la possibilitat que totes les cultures estiguin presents als mitjans d'expressió i de difusió, són els garants de la diversitat cultural.

DIVERSITAT CULTURAL I CREATIVITAT

Article 7. El patrimoni cultural, font de creativitat

Tota creació s'alimenta de les arrels de les tradicions culturals, però sols s'expandeix en contacte amb les altres. Per això, el patrimoni, en totes les formes, ha de ser preservat, valorat i transmès a les generacions futures com a testimoni de l'experiència i de les aspiracions humanes, amb la finalitat de nodrir la creativitat en tota la seua diversitat i d'instaurar un veritable diàleg entre les cultures.

Article 8. Els béns i serveis culturals, unes mercaderies diferents de les altres

Davant de les transformacions econòmiques i tecnològiques actuals, que obren àmplies perspectives per a la creació i la innovació, cal dispensar una atenció particular a la diversitat de l'oferta creativa, especialment als drets dels autors i dels artistes, i també a l'especificitat dels béns i serveis culturals que, per ser portadors d'identitat, de valors i de sentit, no han de ser considerats mercaderies o béns de consum com els altres.

Article 9. Les polítiques culturals, catalitzadores de la creativitat

Tot assegurant la lliure circulació de les idees i de les obres, les polítiques culturals han de crear les condicions propícies a la producció i a la difusió de béns i serveis culturals diversificats, gràcies a unes indústries culturals que disposin de mitjans per afirmar-se a escala local i mundial. Pertoca a cada estat, dins del respecte de les seues obligacions internacionals, definir la seua política cultural i aplicar-la a través dels mitjans d'actuació que consideri més adequats, tant si es tracta de suport operatiu com de marcs reglamentaris apropiats.

DIVERSITAT CULTURAL I SOLIDARITAT INTERNACIONAL

Article 10. Reforçar la capacitat de creació i de difusió a escala mundial

Davant dels desequilibris que presenten actualment els fluxos i els intercanvis de béns culturals a escala mundial, cal reforçar la cooperació i la solidaritat internacionals destinades a permetre que tots els països, en particular els països en via de desenvolupament i els països en transició, posin en funcionament unes indústries culturals viables i competitives a escala nacional i internacional.

Article 11. Impulsar la col·laboració entre el sector públic, el sector privat i la societat civil

Les forces del mercat no poden assegurar totes soles la preservació i la promoció de la diversitat cultural, garantia d'un desenvolupament humà sostenible. Amb aquesta perspectiva cal reafirmar la funció primordial de les polítiques públiques, en col·laboració amb el sector privat i la societat civil.

Article 12. La funció de la UNESCO

La UNESCO, d'acord amb el seu mandat i les seves funcions, té la responsabilitat de:

- a) promoure que es tinguin en compte els principis enunciats en aquesta declaració en les estratègies de desenvolupament elaborades dins de les diverses instàncies intergovernamentals;
- b) servir d'instància de referència i de concertació entre els estats, els organismes governamentals i no governamentals internacionals, la societat civil i el sector privat, perquè elaborin conjuntament conceptes, objectius i polítiques a favor de la diversitat cultural;
- c) mantenir la seua acció normativa, la seua acció de sensibilització i de desenvolupament de les capacitats en els àmbits relacionats amb aquesta declaració que siguin de la seua competència;
- d) facilitar l'aplicació del pla d'acció.

La Declaració Universal de la UNESCO sobre la Diversitat Cultural, va ser aprovada per la UNESCO en el curs de la 31 Conferència General, a París, el mes de novembre del 2001.

La versió catalana de la Declaració Universal de la UNESCO sobre la Diversitat Cultural ha estat feta per la Comissió Nacional Andorrana per a la UNESCO i per Unescocat - Centre UNESCO de Catalunya.

1. Què entén la UNESCO per diversitat cultural?
2. Què és el pluralisme cultural?
3. De quina forma relaciona la UNESCO els drets humans i la diversitat cultural?
4. Com justifica la UNESCO la intervenció estatal en la promoció de la diversitat cultural?

Tema 2 – Activitat 2

Estils culturals juvenils

La idea de “cultura” i tots els seus conceptes relacionats es fa més evident quan ens centrem en un grup determinat. Els joves són un bon exemple. En moltes societats, noves cultures naixen a partir de l'adolescència (Spates, 1976, 1983; Spates i Perkins, 1982). Certament aquestes no han estat sempre amb nosaltres: la majoria de les societats no tenen el concepte d'una cultura jove. De fet, únicament començaren a aparèixer de manera molt diferenciada en el període posterior a la Segona Guerra Mundial. Aquest fou un període de relativa opulència a Occident, ampliació de l'escolarització, i aparició d'un mercat de consum generalitzat. Relativament desconnectats de les responsabilitats d'una vida familiar adulta, els joves es convertiren en un notable mercat de consum. Molts productes nous (des de discos i pel·lícules, a roba esportiva i estils de vestir) es dirigien a ells. A partir d'aquestes “condicions materials”, les cultures juvenils començaren a aparèixer amb els seus propis “modes de vida”, les seues pròpies “xarxes de significats”.

Al Regne Unit, per exemple, es desenvolupà tot un corrent d'estils culturals: els *teddy boys* sorgiren a la dècada de 1950 (darrere de l'estela dels primers discos i pel·lícules de rock-and-roll, *Rock around the Clock* de Bill Haley); els *mods* i els *rockers* els seguiren a la dècada de 1960 i adoptaren formes de vestir, estils de música i valors diferenciats. A aquests els seguiren tota una galeria completa de tipus juvenils: caps rapats, hippies, punks, rastes, grunges, gòtics, acid heads, new travellers i altres. Alguns d'aquests tingueren una existència efímera, però a mitjans de la dècada de 1990 la situació fou en gran mesura una barreja (allò que alguns han anomenat estils juvenils postmoderns).

Els sociòlegs en la tradició dels estudis culturals s'han fet moltes preguntes al voltant de la natura i el desenvolupament d'aquestes cultures. En una primera etapa, aquests sociòlegs simplement descriuen el que està succeint (realitzen etnografies que descriuen els símbols, els llenguatges, els valors i les cultures materials de la gent jove). Els estils de vestir es converteixen en quelcom important i sovint parodien les cultures dels consumidors de què formen part: generalitzant, els *punks*, els *moters*, els gòtics, els *crusties* i els *hippies* es vesteixen de manera informal; els *mods*, els *soul boys* i els *home boys* es vesteixen de manera elegant.

En una segona etapa, els sociòlegs intenten mostrar com funcionen aquestes cultures. Durant la dècada de 1980, argumentaven que aquestes cultures “expressen i resolen, encara que màgicament, les contradiccions que romanen amagades o sense resoldre en la cultura paterna” (Cohen, 1980: 82-83; edició original de 1972).

De manera que les cultures juvenils es van considerar com a formes actives de resoldre els problemes generats tant per la cultura més estesa (amb totes les seues pressions per aconseguir una ocupació, consumir béns, continuar estudiant, convertir-se en homes i dones) i la cultura “adulta” immediata dels pares.

Aquests foren temps molt conflictius, i els joves hagueren de desenvolupar i negociar les seues pròpies respostes. Els estils juvenils es convertiren en formes de resistència, amb els quals la joventut va desenvolupar la seua pròpia cultura com una manera de manejar una sèrie de problemes.

Una tendència recent de la investigació juvenil suggereix un enfocament més flexible i postmodern. Des d'aquest enfocament postmodern ja no es parla de subcultures o contracultures juvenils, que sonen massa uniformes i fixes. Al seu lloc, els sociòlegs postmoderns veuen tribus, neotribus, cultures del gust, estils de vida i hibridacions. Anoop Nayak utilitza el terme "fugides juvenils" (2003:19) per indicar la diversitat potencial i el moviment de formes juvenils que orbita al voltant d'identitats i valors diferents. Les cultures juvenils es trobaran movent-se a través de llocs específics (existeix un conjunt divers de "geografies de la joventut": anar de discoteques, escenaris de música local, paisatges urbans, cultures de ball, estils de vida, economies nocturnes i "llocs de moda") (Skeleton i Valentine, 1998). Les fronteres són flexibles i canvien contínuament. No obstant això, existeixen temes clau. Per exemple, en el seu estudi dels gòtics, Paul Hodgkinson suggeria quatre indicadors clau dels nous moviments juvenils: identitat, compromís, diferenciació uniforme i autonomia. En general, les cultures juvenils han sigut temes populars d'estudi en sociologia i en anys recents hi ha hagut un ressorgiment important en les formes de pensar sobre elles.

En l'actualitat, els estils culturals juvenils estan entre els més globals del món. En part per un llenguatge juvenil comú àmpliament estès per la música pop, la televisió per cable i per satèl·lit, el cinema i més, gran part de la cultura juvenil depèn del que es pren prestat de moltes fonts. Els joves juguen amb la cultura dominant, creant el seu propi menú cultural a partir d'estils de moda, música i consum. Les fotografies representen algunes de les tendències en el vestir de la joventut. Per què porten els joves aquesta roba i adopten valors i llenguatges a to amb ella?

Llig el text que s'adjunta i contesta a les següents qüestions:

1. Quina explicació pot tenir el fet que els grups de joves de les dècades dels 60 als 90 es constituïren en tribus urbanes?
2. Per què creus que en l'actualitat no es dóna de forma tan acusada?
3. Penses que té alguna relació amb els processos de socialització? Argumenta-ho.

Tema 3 – Activitat 1

La família ja no és el que era: històries que els nostres avis no imaginaven

El relat que un home i una dona es casen, tenen sexe, naixen els fills i formen una família per sempre ja no serveix per a explicar el que passa en les llars.

Paula i Joaquín formen una "família reconstituïda": són una parella que conviu amb els fills que cadascun va tenir en les seues anteriors relacions.

Les tècniques de reproducció assistida permetran a María ser mare: "Amb o sense parella ho intentaré".

Fartes d'esperes i proves mèdiques, Carmen i Silvia van comprar semen per Internet i van provar una inseminació casolana.

Ana Requena Aguilar

17/10/2017

eldiario.es

No fa gaire que Paula i Joaquín se'n van anar a viure junts. No és la seua primera convivència en parella ni tampoc tenen en ment casar-se. En la seua nova casa hi ha dues habitacions: la que usaran ells i una altra en la qual jugaran i dormiran els seus fills. Els seus fills que no són els seus fills en comú, sinó els que cadascun va tenir amb la seua anterior parella. Paula portava un temps separada, Joaquín va decidir deixar la seua parella per a embarcar-se de ple en la nova relació. "És rar perquè quan tens un fill les teues decisions tenen una altra transcendència, ja no estàs tu solament. Però apostem per açò i ara som una espècie de nova família encara que els xiquets tenen el seu pare i la seua mare biològica i també conviuran amb ells, no sabia ben com anomenar-ho", dubta Joaquín.

La seua és una de les anomenades "famílies reconstituïdes", un terme rimbombant que al·ludeix a la "gent que s'ha separat o divorciat, que es torna a unir i que tenen fills de relacions anteriors", explica la professora d'antropologia social de la Universitat Complutense de Madrid Ana María Rivas. Un fenomen cada vegada més comú i que mostra fins a quin punt ha canviat el relat familiar i afectiu de la societat: la història que un home i una dona es casen, tenen sexe, naixen els fills i formen una família per sempre ja no serveix per a explicar el que passa en les llars.

"La família tradicional, entesa com una unió conjugal heterosexual nuclear i biparental no ha desaparegut, segueix sent el model de referència, però conviu cada vegada més amb moltes altres fórmules que es van normalitzant. La diversitat és cada vegada més normal i té més reconeixement social", apunta Rivas. A Espanya, per exemple, pràcticament la meitat dels xiquets naixen ja de parelles que no estan casades, quasi dos milions de llars són monomarentals o monoparentals, és a dir, un adult només conviu amb els seus fills, i cada any naixen més de 30.000 criatures per tècniques de reproducció assistida.

Aquestes tècniques són les que permetran a María ser mare. No té parella estable o sí que en té, ni tan sols s'atreveix a definir-ho. Però, més enllà de l'home amb el qual manté una relació

d'anades i vingudes, hi ha una cosa que té clara: vol ser mare. Amb 37 anys i una menopausa precoç que l'aguaita ja ha congelat els seus òvuls en una clínica privada per 4.500 euros.

"És alguna cosa que m'agradaria fer en parella, sempre ho he imaginat així. Per la part romàntica i per la part pràctica, em sembla una cosa meravellosa però també una gran responsabilitat que preferisc compartir i que em ve de gust viure amb algú", explica. Fallada ovàrica precoç, recompte de fol·licles, hormona *antimulleriana*. María maneja amb facilitat els termes que l'estan forçant a prendre una decisió: "Amb o sense parella ho intentaré". Açò sí, en la sanitat privada per a evitar esperes i sortejar requisits i amb l'ajuda econòmica de la seua família.

De la Llei del Divorci al semen per Internet

Les lleis del divorci de 1981 i 2005, el matrimoni homosexual i el dret a l'adopció, els avenços en reproducció assistida, el reconeixement de les parelles de fet, l'accés de les dones a la independència econòmica, l'equiparació en drets dels fills dins i fora del matrimoni... Les fites que han afavorit aquesta explosió de noves formes d'afrontar les relacions i les famílies s'han succeït en els últims trenta anys. "La família ja no és el subjecte principal, ara és el resultat d'allò que pacten els individus, que a més pot anar canviant. Aqueixos pactes van adoptant una enorme varietat de formes", diu la catedràtica de sociologia de la Universitat Carlos III de Madrid Constanza Tobío, que recorda que a Espanya el procés ha sigut especialment accelerat perquè fins als anys 80 "va passar poc".

El primer que el pare de Carmen li va dir quan li va explicar que li agradaven les dones va ser un estereotip del passat. "Ah, llavors m'oblidge de ser avi", va remugar. Estava lluny de la realitat. "Per a mi no era res extravagant pensar a ser mare, des de xiqueta volia ser-ho. Quan vaig conèixer Silvia ella estava plantejant-se la maternitat i aqueix projecte de vida em va atraure", conta Carmen. Ara, les dues cerquen el seu primer bebè.

Cansades del llarg procés de la sanitat pública i de la successió de proves mèdiques i protocols "frustrants", van decidir provar un mètode casolà: van comprar semen per Internet a una empresa danesa per 650 euros. "Ens semblava una idea bonica que implicava tant la meua parella com a mi i que ens permetia fer-ho a casa, en la intimitat, amb un orgasme", relata Carmen. L'embaràs no va arribar i els seus noms segueixen en la llista d'espera de la pública. Açò sí, és probable que facen un altre intent casolà. L'adopció també està sobre la taula. El temps dirà de quina forma arriba la seua criatura.

Noves normes per a noves famílies

El matrimoni no és important per a Sonia i Jorge. Nou anys de relació i dos fills després, segueixen sense papers que certifiquen la seua unió excepte el llibre de família. "No hem tingut necessitat de fer-ho, de cercar un reconeixement públic de la nostra relació", assenyala Jorge, que assegura estar envoltat de casos com el seu. Ara, no obstant açò, es plantegen inscriure's en el registre de parelles de fet de la seua comunitat, més per seguretat que per convicció. "Fins ara on treballem no ens han exigit papers si a algun li passava alguna cosa o volíem acompanyar l'altre al metge, però tinc amics als quals sí que els ha passat. Estem, a més, pensant a inscriure'ns per si a algun dels dos li passa alguna cosa tenir més seguretat", explica.

El relat de Jorge toca una de les claus que envolten aquesta transformació social. La societat canvia, però ho fan les normes al mateix ritme? "L'estructura no està reaccionant de la mateixa manera als canvis personals", respon Constanza Tobío. Les prestacions socials, els permisos o

les pensions encara segueixen pensats per a una família tradicional de dos membres que conviuen.

Fins i tot el mateix concepte de maternitat i paternitat, encara molt lligat a la biologia, no casa amb una societat on moltes persones exerceixen com a pares sense tenir llaços de sang. "A voltes les pràctiques de la gent i l'ordenament jurídic van per separat. Aquest ordenament està encara molt impregnat d'un model de la família biogenètic", explica Ana María Rivas. Quines pensions de viduïtat necessita una societat on les dones ja tenen les seues pròpies ocupacions i les parelles canvien al llarg de la vida?, qui ha de tenir dret a permís per a cuidar d'un menor quan les famílies reconstituïdes són ja una realitat?, quines mesures de conciliació cal plantejar perquè en les famílies monoparentals es pugui treballar i cuidar?

La professora Ana María Rivas subratlla que altres països on la diversitat està més avançada ja compten amb canvis estructurals que responen als nous models de relacions i famílies. És el cas de les baixes i els permisos a Suècia. A Canadà o a França, per exemple, debaten el concepte d'"autoritat parental": les persones que conviuen amb els fills de les seues parelles i que, de facto, exerceixen com a pares i mares també tindrien dret a agafar un permís per a cuidar d'eixos menors i a participar en la presa de decisions que els afecten. Rivas ho té clar: "Les situacions són cada vegada més diverses i les normes hauran d'anar adaptant-se".

La reproducció assistida, entre el tabú i la normalitat

El perfil més convencional d'aquesta història el posen Julia i Alberto: tres anys després de començar la seua relació es van casar pel civil i es van oblidar dels anticonceptius. "No estàvem pendents de res, dels dies que ovulava i eixes coses", conta Julia. Els mesos van passar sense novetats i van començar a impacientar-se: van començar llavors a mirar el calendari, a utilitzar tests d'ovulació, a fer-se les primeres anàlisis.

Dos anys després tenen un diagnòstic —infertilitat d'origen desconegut—, que no ha impedit que Julia estiga embarassada. La inseminació artificial en una clínica privada, per la qual han pagat uns 3.400 euros, ha aconseguit que estiguen esperant el seu primer fill. Encara que saben que el seu procés és cada vegada més freqüent ni tan sols la seua família sap que l'embaràs és fruit d'un tractament de reproducció assistida.

"Hi ha gent que parla d'açò de forma molt natural, però també hi ha molt *postureig*, gent que et diu tota l'estona que tot li ha anat fenomenal i que et fan sentir rara. És mentida perquè les mateixes estadístiques diuen que hi ha moltíssimes parelles amb problemes per a concebre, però sentim que encara hi ha tabú", explica ella. Tant Julia com Alberto són conscients que l'arribada del seu fill serà possible gràcies a unes tècniques amb les quals els seus avis ni tan sols somiaven. "I ho tornarem a intentar perquè volem dos fills. Açò no ens ha llevat les ganes".

1. Quins tipus de famílies apareixen a l'article?
2. Reflexiona al voltant de com els nous avançaments mèdics han refet la família tradicional.
3. Feu una presentació sobre l'evolució de les famílies en les darreres dècades seguint les dades que tens al següents enllaços:

Quants som a casa? <http://www.ine.es/revistas/cifraine/0604.pdf>

Les formes de convivència: <http://bit.ly/1Sbhjrn>

L'educació classista a Espanya

Vicenç Navarro³

30/10/2013

Público

A Espanya hi ha classes socials. I és impossible entendre què ocorre a Espanya sense entendre l'enorme domini que la burgesia, la petita burgesia i classes mitjanes professionals de renda alta han tingut i continuen tenint sobre els aparells de l'Estat, influència que està aconseguint la seua màxima expressió durant el govern Rajoy, el govern que Espanya ha tingut durant el període democràtic que ha sigut més sensible als interessos d'aquestes classes socials.

Aquesta enorme influència explica moltes realitats, tals com la pobresa de l'Estat del Benestar (Espanya té una de les despeses públiques socials per habitant més baixes de la UE-15, el grup de països, dins de la Unió Europea, de similar desenvolupament econòmic), la seua escassa capacitat redistributiva (de nou, l'Estat espanyol és dels menys redistributius en la UE-15), la seua escassa progressivitat fiscal (mentre que els treballadors de la manufactura paguen impostos — en percentatge sobre el sou— en quantitats semblants als seus homòlegs en la UE-15, l'1% de la població que deriva els seus ingressos de la propietat de capital paga només un 10% del que paguen els seus homòlegs en la mitjana dels països de la UE-15). Tot açò explica la gran pobresa dels serveis públics de l'Estat del Benestar, tals com l'educació. L'Estat espanyol va gastar en educació en 2010 solament un 4,2% del seu PIB, molt per sota de la mitjana de la UE-15 (5,2 %), i molt, molt per sota de Suècia (7%), un dels països de la UE on la classe treballadora i les classes mitjanes de renda mitjana i baixa tenen major influència sobre l'Estat. La despesa educativa per alumne (en totes les categories d'estudis) a Espanya és de les més baixes de la UE-15.

Les conseqüències d'aquesta pobresa de la despesa educativa són moltes. I la més cridanera és la polarització, per classe social, del sistema educatiu. Des de les escoles d'infància (mal anomenades guarderies) fins a l'ensenyament primari i secundari, les classes riques porten els seus fills a les escoles privades (la despesa de les quals per alumne és més elevada que en les públiques, amb un subsidi públic molt important, anomenat concert), i les classes populars (les classes mitjanes de renda mitjana i baixa i la classe treballadora) envien els seus fills a l'escola pública. Moltes de les privades estan gestionades per l'Església catòlica, que institucionalment ha sigut sempre propra als interessos de les classes més riques.

Durant la majoria del període democràtic, el nombre d'hores lectives en l'ensenyament era major en les escoles europees que en les escoles públiques espanyoles. Així, en les escoles secundàries, les hores lectives eren de 559 hores l'any en les públiques espanyoles, comparat amb 678 hores en la mitjana de les escoles de la UE-15. Sumant el dèficit anual, l'estudiant espanyol anava a escola secundària un any menys que l'estudiant europeu. No per casualitat, el coneixement en comprensió de lectura, de matemàtiques i de llengües d'un graduat espanyol de l'escola secundària era semblant al d'un estudiant europeu d'un any menys (Dades de PISA, 2003). Tal diferencial de coneixements no ha disminuït. En realitat, ha augmentat (PISA, 2012). I el que és

---

³ Catedràtic de polítiques públiques, Universitat Pompeu Fabra, i Professor de Public Policy, The Johns Hopkins University.

també interessant subratllar és que els estudiants de la privada tampoc estan millor que la mitjana dels estudiants de l'escola pública europea (de la UE-15). En realitat, estan pitjor.

L'evidència empírica és clara i contundent per a tot aquell que ho vulga veure. Els sistemes educatius polaritzats per classe social, amb una dicotomia pública-privada, són pitjors en la seua qualitat educativa que els sistemes públics majoritaris. A Espanya, el 34% dels estudiants va a la privada, i el 66% a la pública. En comparació, a Suècia i Finlàndia (aquesta última és considerada la millor d'Europa) la distribució de percentatges és 7% versus 93% respectivament. Aquesta és una de les majors causes de la baixa qualitat educativa a Espanya, resultat de l'enorme poder de les classes més riques (burgèsia, petita burgesia i classe mitjana professional de renda alta) sobre l'Estat a través dels seus instruments polítics (els partits conservadors i liberals) i mediàtics (la gran majoria de mitjans d'informació, tant públics com privats), que en el seu egoisme —defensa a ultrança dels seus interessos immediats— estan danyant al país, i també, paradoxalment, l'educació dels seus fills, tot i que aconsegueixen el que més volen, és a dir, mantenir la distància social (creant ciutadans de primera —els seus fills— i de segona —tots els altres—) reproduint les desigualtats dins de la ciutadania, mantenint els seus privilegis.

Representa, per cert, una gran incoherència que aqueixes forces conservadores i liberals, i els seus partits polítics, com el PP, que es presenten com les “forces patriòtiques”, que constantment parlen de pàtria o de nació enarborant la bandera, apliquen alhora polítiques públiques, en educació, que descohesionen tal pàtria. En realitat, la defensa dels seus interessos a través de les polítiques públiques del govern Rajoy danya la majoria de la ciutadania, i mostra així que, malgrat el seu discurs i narrativa, són profundament antipatriotes, ja que l'element clau de la pàtria —el terme que utilitzen ells—, és la seua població. I la majoria queda danyada per aqueixes polítiques. Per aquest motiu haguera de ser una tasca a realitzar per les forces progressistes desemmascarar la utilització tan abusiva i oportunista pels “superpatriotes” de les banderes, perquè en realitat estan defensant els seus interessos de classe. La seua visió d'Espanya és una visió classista que danya l'Espanya real. Cadascun dels elements de la reforma Wert afavoreix la seua visió classista, en contra de l'Espanya real, l'Espanya social i l'Espanya plurinacional. És una reforma reaccionària que danyarà les classes populars —la majoria de la ciutadania a Espanya—

El que vostè desconeix sobre educació

La distorsió ideològica omet la rellevància de les polítiques socials i redistributives, fent creure que la solució vindrà amb lleis, didàctica i mercat.

José Saturnino Martínez García⁴

2/5/2012

El País

El Govern legitima les retallades en educació acusant el nostre sistema educatiu de mediocre. Un argument paradoxal, perquè no sé de sistemes educatius que milloren amb una reducció de pressupost tan dràstica. Però a més, és un argument erroni, ja que oculta fets rellevants. Per exemple, no es reconeix la important disminució de la taxa d'abandó educatiu en els últims anys: mai havia estat tan baixa (26% en 2011). Estem lluny de la mitjana de la UE, però també del 40% de començaments dels 90 o abans.

Però també és cert que amb la LOGSE es va interrompre la tendència a la disminució de l'abandó escolar. Possiblement es dega al fet que és difícil aprovar l'ESO. Amb la LOGSE es va ampliar l'escolarització obligatòria en dos anys, la qual cosa suposa més esforç per arribar als estudis postobligatoris. A més, si comparem el rendiment educatiu de la nostra joventut amb el d'altres països s'observa que la proporció d'alumnat de baix nivell és similar a la de l'OCDE, a França, Alemanya o Regne Unit (un de cada cinc). Si comparem els resultats entre CCAA, els fets són preocupants, ja que algunes obtenen bons resultats a PISA, però les seues taxes d'abandó són de les més altes de la UE. És absurd que tinguem autonomies amb pocs joves de baix rendiment educatiu (menys del 15%), als quals l'Administració no els permet seguir estudiant. Una altra prova de la dificultat per aconseguir aquest títol són els resultats a PISA dels qui no han repetit cap curs, que estan per sobre de la mitjana internacional. Per tant, el nivell exigint per cursar estudis postobligatoris és major a Espanya que en els països del nostre entorn.

A més, la implantació de LOGSE va coincidir amb la bombolla de la construcció, que va generar demanda d'ocupació de baixa qualificació. Aquesta demanda va atraure immigrants de baix nivell educatiu, i va motivar que joves d'origens populars preferiren un salari en mà a una incerta inversió educativa. Hi ha dues proves d'açò: la forta relació entre el pes de la construcció i l'hostaleria en l'ocupació de les Comunitats Autònomes i l'abandó escolar, i que amb la crisi està augmentant la matriculació.

Un altre equívoc sobre el nostre sistema educatiu és la seua equitat, que sol malinterpretar-se com si anara a la baixa. El nostre sistema és igualitari perquè compleix el principi de Rawls: *els que estan pitjor estan millor*. És a dir, els joves que provenen de famílies de baix nivell sociocultural obtenen millors resultats que en altres països del nostre entorn. I a més, les diferències entre els pitjors i els millors alumnes són menors que en altres països, ja que les puntuacions del millor alumnat són més baixes a Espanya. Ací arribem a un altre fet poc conegut: aquestes baixes puntuacions es deuen al fet que el nivell de competències dels joves de les famílies d'alt nivell sociocultural és més baix a Espanya que en altres països. Per tant, la nostra diferència no és que tinguem més joves en baixos nivells de competència, sinó en el rendiment educatiu dels fills de famílies d'alt nivell sociocultural, que és més baix, a pesar que estudien en major mesura en centres privats i concertats.

---

⁴ José Saturnino Martínez García és professor de Sociologia de la Universidad de la Laguna.

Una altra falsedat sobre el nostre sistema educatiu és la creença que l'excel·lència necessàriament implica un augment de la desigualtat. Però les dades mostren que en els millors països, com Finlàndia, Japó o Corea del Sud, la desigualtat educativa és baixa. Afirmar que la cerca de l'excel·lència educativa és necessàriament a costa de la igualtat és una manipulació per a fer creure que la desigualtat social és natural.

Quant a la qüestió autonòmica, es culpa la descentralització dels resultats desiguals entre comunitats, però s'oblida que aquestes diferències eren majors en la dictadura franquista. Per exemple, els resultats a PISA guarden estreta relació amb les taxes d'alfabetització en 1960. Les diferències seculars entre comunitats són tan abismals que resulta raonable que siguin elles les que decidisquen les polítiques educatives més adaptades al seu entorn, en comptes d'aplicar polítiques homogènies decidides a Madrid. Una altra qüestió és si el currículum ha de ser igual, i en aquest punt nacionalisme espanyolista i nacionalismes perifèrics estaran en desacord. Però açò no és un debat sobre com millorar les competències de la nostra joventut sinó una lluita per la construcció del sentiment nacional.

Per què fets tan rellevants són poc coneguts? D'una banda, preval la distorsió ideològica, que omet la rellevància de les polítiques socials i redistributives, fent creure que la solució vindrà amb lleis, didàctica i mercat. Per un altre, pel sensacionalisme: com més tremebunda siga la crítica amb més facilitat capta l'atenció dels mitjans de comunicació.

Després de la lectura dels articles dels professors Vicenç Navarro i José Saturnino Martínez es debatrà sobre els aspectes més importants que tracten respecte a l'educació i la desigualtat. Elabora un breu assaig sobre la teua postura al respecte.

Tema 4 – Activitat 2

Igualtat d'oportunitats? Desigualtat social a Espanya i Europa

Espanya presenta nivells molt elevats de desigualtat econòmica i desigualtat intergeneracional, sent molt superiors a la mitjana europea.

La classe social d'origen s'associa directament amb els resultats educatius, laborals i econòmics futurs.

Entre els joves amb titulació universitària encara hi ha clares desigualtats de classe en l'accés a ocupacions qualificades.

Carlos J. Gil Hernández / Pablo Gracia / Carlos Delclós

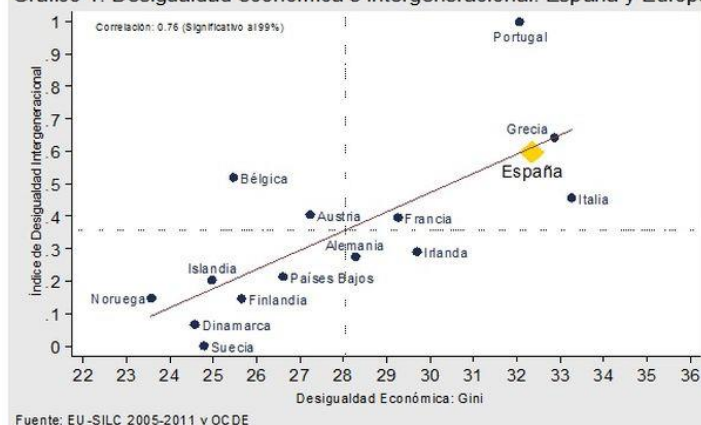
18/01/2016 eldiario.es

La desigualtat social constitueix avui un enorme problema a escala global. A Espanya, aquesta mostra nivells particularment alarmants, sent un tema que ha generat recentment molts debats polítics. Una societat desigual mostra dèficits importants, no solament en matèria de justícia social, sinó també de desenvolupament econòmic. Com argumentàvem en un altre article, si les persones d'origens humils no tenen les mateixes oportunitats educatives i laborals que els qui provenen de classes privilegiades, no podem en cap cas parlar de “meritocràcia”. Per tant, per a saber si hi ha igualtat d'oportunitats en el nostre país, hem d'analitzar si la classe social d'origen es relaciona amb els resultats socioeconòmics. No obstant açò, sabem molt poc sobre el paper de la classe social d'origen sobre les oportunitats vitals en l'Espanya actual. Ací analitzem aquesta important pregunta.

El gràfic 1 mostra el vincle entre la desigualtat econòmica i la desigualtat intergeneracional en 15 països europeus, incloent-hi Espanya. Es relacionen dos indicadors. En l'eix horitzontal observem la desigualtat econòmica del país amb el coeficient de Gini, que pren valors de 0 (igualtat perfecta) a 100 (desigualtat perfecta). En l'eix vertical usem un índex de desigualtat social intergeneracional, capturant la relació entre la situació financera de la família d'origen i la classe social actual, amb valors que varien del 0 (alta mobilitat social) a l'1 (baixa mobilitat social). Ob-

servem que els països amb menor desigualtat econòmica i intergeneracional són els escandinaus (Noruega, Suècia, Finlàndia i Dinamarca) i els Països Baixos. En una posició intermèdia se situen diversos països de l'Europa occidental central (Alemanya, França i Àustria). Finalment, els països del Sud d'Europa (Espanya, Grècia, Itàlia i Portugal) no solament presenten els nivells més alts de

Gráfico 1. Desigualdad económica e intergeneracional: España y Europa

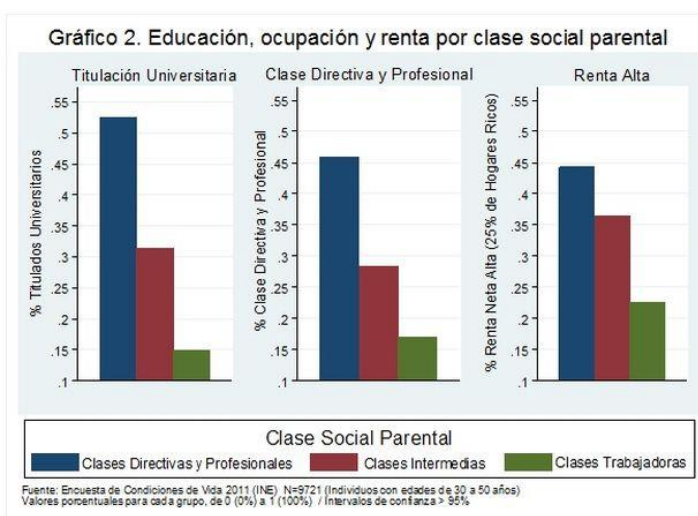

desigualtat econòmica, sinó que també mostren la major relació entre origen socioeconòmic i classe social.

Aquesta comparativa internacional mostra l'anomenada "Corba del Gran Gatsby". Aquest terme va ser encunyat fa uns anys per l'economista nord-americà Alan B. Krueger, amb la finalitat de denunciar la falta d'oportunitats de les famílies desfavorides, que es vincularien en bona mesura al dramàtic augment de la desigualtat de renda a Estats Units. Aquest concepte, és clar, al·ludeix al famós personatge de la novel·la de F. Scott Fitzgerald, Jay Gatsby, qui es va convertir en un milionari de l'alta societat, malgrat els seus orígens humils. Però en la nostra comparativa internacional també veiem una mica més. Observem que en els països amb febles polítiques de redistribució socioeconòmica, com a Espanya, hi ha poca mobilitat social. En canvi, on hi ha polítiques socials actives per a prevenir la desigualtat social, com a Dinamarca i Suècia, es produeix també una major igualtat d'oportunitats.

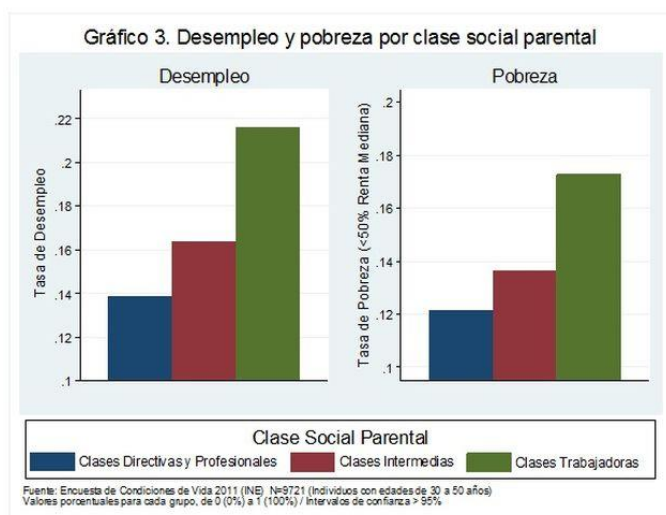
Passem ara a analitzar el cas espanyol detalladament. L'Enquesta de condicions de vida de l'INE per a 2011 ens permet estudiar aquesta qüestió usant indicadors educatius, laborals i econòmics. Analitzem tres classes socials d'origen, considerant la classe més alta del pare o de la mare, en cas que no tingueren la mateixa: (1) "classes directives i professionals" (directius d'empreses grans i professionals liberals per compte alié); (2) "classes intermèdies" (administratius mitjans, empleats de venda, petits empresaris i tècnics de qualificació mitjana); (3) "classes treballadores" (empleats manuals qualificats i empleats sense qualificació).

El gràfic 2 mostra la proporció de persones de diferents orígens socials posades en relació amb el nivell educatiu, la classe social i la renda. Per a l'educació, el 52% de persones d'origen privilegiats tenen títol universitari, molt per sobre dels qui tenen pares de classes intermèdies (32%) i, especialment, en relació amb aquells amb pares de classe treballadora (14%). Respecte a la classe social, observem que el 46% dels qui tenen orígens socials privilegiats accedeixen a classes directives o professionals, molt per sobre de la xifra observada pels qui tenen pares de classes intermèdies (28%) i, sobretot, en relació amb els qui provenen de les classes treballadores (17%). Quant a la renda, si bé hi ha diferències menys acusades, la bretxa social també és clara; la proporció de persones d'origen privilegiats amb rendes altes (44%) es duplica en relació amb els qui provenen de classes treballadores (22%). En síntesi, la classe social parental influeix clarament sobre el nivell educatiu, ocupacional i econòmic futurs.

El gràfic 3 ofereix la relació entre la classe social parental i la taxa de desocupació i de pobresa. Observem que, en 2011, la taxa de desocupació per als entrevistats que provenen de classes treballadores era del 21% i la de pobresa del 17%. Per als entrevistats amb una classe parental intermèdia trobem nivells més baixos de desocupació (16%) i de pertinença a una llar pobre (14%). Per sota se situen els qui vénen de les classes més privilegiades, amb una ràtio de desocupació mitjana del 14% i de pobresa del 12%. Aquests resultats, sense ser tan acusats, mostren

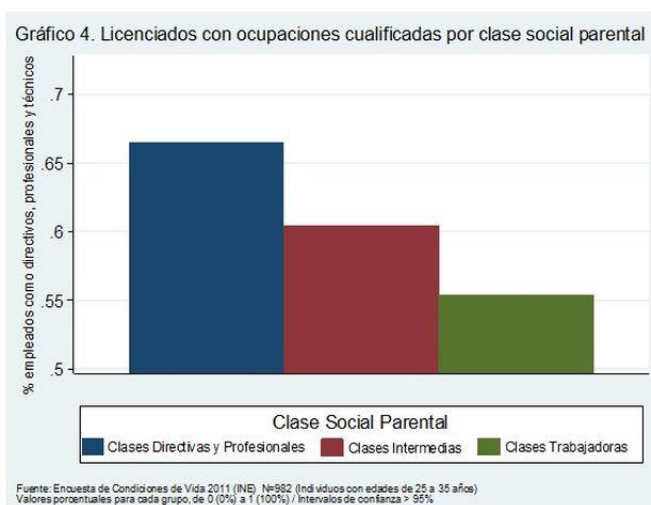
clarament que el risc d'exclusió social afecta de forma desproporcionada els qui tenen orígens socials humils.

Una última pregunta clau és si aquesta forta desigualtat intergeneracional persisteix entre llicenciats universitaris. Posseir un títol universitari augmenta les oportunitats laborals, la qual cosa podria generar una competició laboral on l'origen social no importara. No obstant açò, els llicenciats d'orígens privilegiats podrien també tenir un avantatge comparatiu de cara a trobar ocupacions qualificades, especialment en el context espanyol, on existeix una gran competitivitat laboral entre joves universitaris (vegeu [aquest article](#)

d'Idelfonso Marques i Carlos Gil). Les famílies privilegiades posseeixen recursos econòmics per a invertir en la formació dels seus fills (per exemple classes extracurriculars), però també socials (per exemple connexions laborals) i culturals (per exemple hàbits culturals dominants). Aquesta herència podria assegurar l'èxit laboral de molts joves d'origen privilegiat, al marge de la seua educació, talent o esforç.

El gràfic 4 mostra el percentatge de joves espanyols llicenciats en ocupacions d'alta qualificació i el seu vincle amb la classe social parental. Les diferències per classe social parental en l'accés a ocupacions qualificades es redueixen si ens centrem només en llicenciats universitaris, com caldria esperar. Però és cridaner que segueix havent-hi importants desigualtats de classe. Observem que els fills de les classes directives i professionals accedeixen a aquesta mateixa classe en major grau (66%) que els fills de les classes intermèdies (60%), i sobretot en relació amb els qui provenen de classes treballadores (55%), a pesar que tots ells compten amb una titulació universitària. Aquests resultats impliquen que obtenir un títol universitari no és suficient perquè l'herència social deixi de pesar sobre les oportunitats laborals, llançant seriosos dubtes sobre l'eficiència de "l'ascensor social" en l'Espanya contemporània.

En conclusió, les desigualtats socials d'avui a Espanya segueixen estant fortament estructurades per les del passat, les que existien entre els nostres pares i mares. Espanya presenta, a escala internacional, nivells preocupants de desigualtat econòmica, i nivells baixos de mobilitat social. A més, les persones que procedeixen de famílies de classe social alta segueixen accedint a estudis, ocupacions i rendes elevades, mentre que els que provenen de classes treballadores són les més afectades per la desocupació i la pobresa. No solament açò. La classe social parental, fins i

tot entre joves llicenciats universitaris, segueix tenint un pes significatiu en l'ocupació obtinguda. Les dades parlen per si mateixes. L'evidència empírica del nostre article no solament és crucial per a informar en debats públics. Aquesta evidència ha de tenir-se en compte per al desenvolupament de polítiques que reduïsquen la desigualtat social i fomenten la igualtat d'oportunitats a Espanya.

1. Per què penseu que els autors afirmen: “si no hi ha igualtat d'oportunitats no es pot parlar de meritocràcia”?
2. Quines polítiques poden prevenir la desigualtat social i facilitar la mobilitat social? Se t'ocorren exemples?
3. Per al cas espanyol existeixen diferències per pertànyer a una classe social o una altra? En què es manifesten?
4. La formació és garantia de mobilitat social i d'igualtat d'oportunitats a Espanya?